

Ed.

365. Frumvarp til lögréttulaga.

[187. mál]

(Lagt fyrir Alþingi á 99. löggjafarþingi 1977—78.)

I. KAFLI

Um lögréttuskipan.

1. gr.

Vera skulu tveir dómstólar, sem nefnast lögréttur: Lögrétta suður- og vesturlands í Reykjavík og lögrétta norður- og austurlands á Akureyri. Mörk umdæmanna eru mörk Suður- Múlasýslu og Skaftafellssýslu og mörk Strandasýslu og Húnavatnssýslu.

2. gr.

Í lögréttumálum dæma embættisdómarar og í sumum málum meðdómsmenn. Embættisdómarar eru forsetar lögréttanna, varaforsetar og lögréttudómarar. Embættisdómarar skulu ekki vera færri en 12 í lögréttnu suður- og vesturlands og ekki færri en 3 í lögréttnu norður- og austurlands. Forseti Íslands skipar forseta lögréttanna, varaforseta og aðra embættisdómara að tillögu dómsmálaráðherra og ákveður fjölda þeirra með sama hætti.

3. gr.

1) Einn eða þrjú embættisdómarar skipa dóm hverju sinni og nefnir forseti lögréttunnar menn í dóm í hverju máli. Þegar lögrétta er annað dómstig, skulu þrjú embættisdómarar vera í dómi, en ella einn. Þó geta þrjú embættisdómarar setið í dómi í stað eins eftir ákvörðun forseta lögréttunnar, ef vafi er um mikilsverð sönnunar- eða lagaatriði. Ef mál er umfangsmikið, getur forseti lögréttunnar ákveðið, að embættisdómari, sem ekki dæmir í máli að forfallalaus, hlýði á málflutning og taki sæti í dómi, ef embættisdómari forfallast. Dómsformaður stýrir meðferð máls. Miða skal við, að sem fyrst fái staðfesting. Á dómþingum og dómarafundum má enginn taka til máls nema með leyfi dómsformanns.

2) Þegar lögrétta er fjölskipuð, er forseti hennar dómsformaður, ef hann situr í dómi, ella varaforseti. Ef hvorugur þeirra er í dómi, er sá formaður hans, sem forseti lögréttunnar nefnir til.

4. gr.

1) Ef dómsmálaráðherra og forseti lögréttnu telja óhjákvæmilegt að setja menn til að gegna lögréttudómarastörfum í tilteknu máli eða um tiltekinn tíma, skal ráðherra setja mann, sem fullnægir skilyrðum til að fá skipun í embætti lögréttudómara. Þóknun lögréttudómara, sem settur er til meðferðar tiltekins máls, ákveður forseti lögréttunnar. Dómarinn og dómsmálaráðherra geta krafist úrskurðar forsetans og má kæra þann úrskurð til Hæstaréttar.

2) Ef bæði forseti lögréttnu og varaforseti forfallast, setur dómsmálaráðherra mann úr hópi annarra embættisdómara við þá lögréttnu til að gegna forsetastarfinu. Skal það að jafnaði gert ef forföll standa lengur en viku.

5. gr.

Þann einn má skipa embættisdómara í lögréttnu, sem fullnægir skilyrðum til að vera skipaður héraðsdómari. Embætti skal auglýsa í Lögbirtingablaði, útvarpi og dagblöðum með a. m. k. eins mánaðar umsóknarfresti. Áður en embætti er veitt skal leita kriflegrar umsagnar nefndar 4 lögfræðinga, sem dómsmálaráðherra skipar.

Formaður nefndarinnar skal skipaður án tilnefningar til óákveðins tíma. Hvor lög-rétta tilnefnir mann til 4 ára í senn í nefnd þessa, en aðeins fulltrúi þeirrar lögréttu, er í hlut á, skal taka þátt í afgreiðslu máls. Einn fulltrúi skal skipaður til 4 ára eftir tilnefningu sýslumanna og bæjarfógeta og einn til sama tíma eftir tilnefningu annarra héraðsdómara. Dómsmálaráðherra setur nánari reglur um val manna í nefndina og starfshætti nefndarinnar. Hann ákveður og þóknun nefndarmanna, sem skal greidd úr ríkissjóði.

6. gr.

1) Dómsmálaráðherra skal víkja lögréttudómara úr embætti um stundarsakir, ef ráðherrann telur dómarrann hafa misst almenn dómarskilyrði, hafa gert sig sekan um misferli í dómarrastarfinu og ekki hafa látið skipast við áminningu eða hafa rýrt svo siðferðilegt álit sitt, að óviðeigandi sé, að hann gegni embætti sínu áfram. Höfða skal svo fljótt sem við verður komið mál gegn dómarranum til embættissmissis. Dómarrinn heldur föstum launum sínum, meðan málssóknin stendur.

2) Dómsmálaráðherra getur veitt settum dómurum og meðdómsmönnum lausn frá dómarrastarfinu, ef svo stendur á, sem segir í 1. mgr. Ekki þarf að leita staðfestingar á þeirri ákvörðun með málssókn.

3) Dómari, sem sviptur hefur verið embætti eða starfa eftir þessari grein, getur höfðað mál með venjulegum hætti gegn dómsmálaráðherra um lögmæti lausnarinnar, enda sé það gert innan 6 mánaða frá því, að hún var framkvæmd.

4) Forseti Íslands getur að tillögu dómsmálaráðherra veitt embættisdómurum í lögréttum landsins lausn frá embætti án umsóknar, ef þeir eru 65 ára eða eldri. Sé þetta gert, skulu dómarrarnir njóta sömu eftirlauna og þeir hefðu fengið, ef þeir hefðu verið í embætti til 70 ára aldurs.

7. gr.

1) Ef deilt er um staðreyndir, sem fram eru bornar sem málsástæður, og embættisdómari, sem einn er í dómi, eða tveir af embættisdómurunum í 3 manna dómi telja þörf sérkunnáttu í dómi, skal formaður hans skipa tvo meðdómsmenn, sem slíka kunnáttu hafa. Hið sama skal gera, ef aðili máls krefst þess, nema allir dómendur í málinu telji það með öllu þarflaust. Þá eina má skipa til meðdómendastarfa, sem hafa nægilegan þroska og heilbrigði, sem eru lögráða og hafa forræði á búi sínu og sem eru á aldrinum 25 til 70 ára, þegar þeir eru skipaðir til starfans. Dómandi og aðili máls geta krafist úrskurðar lögréttu, ef ágreiningur verður um, hvort meðdómsmaður uppfylli þessi skilyrði. Úrskurðinn má kæra til Hæstaréttar.

2) Meðdómsmenn taka sæti í lögréttu ekki síðar en við upphaf aðalflutnings einkamáls, en ella eftir ákvörðun dómsformanns, og eftir það hafa þeir sömu réttindi og skyldur og embættisdómarrarnir. Ef einn embættisdómari situr í dómi og kveður til meðdómendur, fellur sú skipan niður, ef síðar er um málið fjallað af þremur embættisdómurum. Dómsformaður getur með samþykki forseta eða varaforseta lögréttunnar tilnefnt sérkunnáttumann til að hlýða á málflutning og taka sæti í dómi, ef meðdómandi forfallast.

8. gr.

Dómendur í lögréttu víkja sæti eftir sömu reglum og hæstaréttardómarrar. Kröfu um það geta gert allir embættisdómarrar í lögréttunni, meðdómsmenn í málinu svo og aðilar þess. Forseti úrskurðar kröfuna.

9. gr.

1) Dómari skal bæta tjón af dómarraverkum sínum, ef hann veldur því af ásetningi eða gáleysi. Um refsíabýrgð fer að lögum.

2) Í Hæstarétti má með dómi í aðalmálinu eða sjálfstætt dæma lögréttudómara til að greiða skaðabætur vegna meðferðar sinna á máli, enda hafi honum verið stefnt

til greiðslu bóta. Dómari verður ekki sóttur til bótagreiðslu í héraði vegna dómara-verks, og ekki heldur í lögréttu, nema í sambandi við opinbert mál vegna dómara-verksins eða eftir uppkvaðningu refsisdóms gegn honum út af því.

3) Hæstiréttur getur sektað lögréttudómara um 1.000—100.000 kr. vegna dómara-verks með eða án kröfu.

10. gr.

Við hvora lögréttu skal vera skrifstofustjóri, sem dómsmálaráðherra skipar að fenginni tillögu forseta lögréttunnar. Þar skal og vera annað starfslið, eftir því sem heimilað er í fjárlögum. Forseti lögréttunnar skipar það. Hann setur skrifstofustjóranum og öðrum starfsmönnum erindisbréf.

11. gr.

1) Hvor lögrétta hefur þessar bækur: þingbók, dómabók, dagbók, bréfabók og aukatekjubók. Ennfremur skal færð málaskrá. Dómsmálaráðherra setur reglugerð um gerð bókanna, hvers þar skuli getið og um málaskrár. Í reglugerðinni má mæla fyrir um, að bækurnar skuli að einhverju leyti eða öllu vélritaðar. Um hljóðritun og hljóðrit fer eftir einkamálalögum nr. 85/1936. Forseti mælir fyrir um framkvæmd þessarar málsgreinar almennt, en formaður dóms í hverju máli ákveður, hvernig hún skuli framkvæmd í því máli í samræmi við önnur lögleg ákvæði. Bókun er því aðeins skuldbindandi að einkamálarétti, að hún sé undirrituð af þeim, sem skuldbindur sig.

2) Skylt er gegn lögmæltum ritlaunum og innan hæfilegs frests að láta hverjum þeim, sem þess beiðist, í té endurrit eða ljósrit úr dómabókum. Aðilar máls, lögmennt þeirra, þeir, sem gefið hafa skýrslur í máli, aðrir, sem hafa ríka hagsmuni af því svo og þeir, sem til þess hafa samþykki aðila, beggja eða allra, geta með sama hætti fengið endurrit eða ljósrit úr öðrum bókum, málaskrá og málsskjölum. Aðilar eiga rétt á að fá gegn lögmæltu greiðslu staðfestar dómsgerðir vegna málskots til Hæstaréttar. Um endurrit eftir hljóðritunum og um rétt til að hlusta á hljóðritanir fer eftir þessari mgr. og ákvæðum einkamálalaga nr. 85/1936.

12. gr.

Dómsmálaráðherra ákveður að fengnum tillögum viðkomandi lögréttu, hvaða daga, hvar og hvenær dags halda skuli dómþing, og skal þar m. a. kveðið á um þingleyfi. Aukadómþing í Reykjavík og á Akureyri ákveður formaður dóms. Dómsmálaráðherra getur mælt fyrir um regluleg dómþing utan Reykjavíkur og Akureyrar. Dómsformaður getur ákveðið, að einstök þing skuli háð utan þessara staða og að þar skuli farið með tiltekið mál eða hluta þess. Þeirri ákvörðun má hrinda með meirihluta atkvæða í dómi. Ákvarðanir ráðherra um efni þessarar greinar skal birta með auglýsingu í Lögbirtingablaði.

13. gr.

1) Dóma skal jafnan kveða upp í heyranda hljóði á dómþingi. Málsmeðferð fyrir dómi má að öðru leyti vera fyrir luktum dyrum,

- a. ef aðilar í einkamáli krefjast þess allir,
- b. ef dómendur allir telja þess brýna þörf til að málið verði réttilega rekið og dæmt,
- c. ef meirihluti dómenda telur það æskilegt vegna tillits til aðila, vitna eða annarra manna,
- d. ef meiri hluti dómenda telur þess þörf vegna atvinnuleyndarmála eða annarra mikilvægra hagsmuna ópersónulegra aðila,
- e. ef meirihluti dómenda telur þess þörf vegna almennings hagsmuna eða vegna ríkisleyndarmála.
- f. ef meirihluti dómenda telur þess þörf vegna velsæmis.

2) Ákvarðanir um að loka dómþingi skv. 1. mgr. skulu teknar af dómendum í því máli án eða eftir kröfu aðila eða annarra og mega ákvarðanirnar varða málið allt, tiltekið þing eða hluta þess.

3) Formaður dóms getur vísað fólki úr þingsal vegna ósæmilegrar hegðunar þess. Ef sækjanda máls er vísað út, má fella mál hans niður með úrskurði dómenda, ef framferðið þykir sérlega vítavert. Ef verjanda er vísað úr þingsal, má dæma málið, eins og það horfir þá við, enda krefjist sækjandi eða málflutningsumboðsmaður hans þess og ekki sé hætt við verulegum réttarspjöllum, ef þetta er gert.

4) Ef maður ljær hús sitt til þinghalds, getur hann bannað óviðkomandi mönnum aðgang eftir nánari ákvörðun dómsformanns.

5) Dómsformaður getur bannað að viðlögðum sektum að skýra opinberlega frá því, sem fram fer á lokuðu dómþingi eða að gera myndir eða uppdrætti í þingsal eða af því, sem kann að vera þar að sjá. Dómsformaður getur lagt slíkt bann á í opnu þinghaldi, ef skilyrði 1. mgr. eiga við.

6) Ákvarðanir eftir þessari grein skal færa í þingbók.

7) Umræður dómara um mál fyrir og eftir dómtöku þess skulu fara fram fyrir luktum dyrum. Þó geta dómendur ákveðið, að embættisdómari eða sérkunnáttumaður, sem hlýtt hafa á málflutning eftir 3. gr. 1. mgr. eða 7. gr. 2. mgr., starfsmenn lögréttunnar eða lögmenn aðila séu viðstaddir. Allir eru bundnir þagnarskyldu um þessar umræður að viðlagðri refsingu eftir 136. gr. almennra hegningarlaga. Dómsformaður ákveður, hvort funda þessara er getið í dagbók lögréttunnar og hvað um þá er skráð.

8) Skoðunar- og matsgerðir, sem dómendur framkvæma utan dómþinga, skal tilkynna aðilum eða umboðsmönnum þeirra, og eiga aðilar rétt á að vera viðstaddir eða láta umboðsmenn sína vera það, og að koma að munnlegum athugasemdum. Um viðvist annarra fer eftir ákvörðun dómsformanns, en ágreining skulu dómendur úrskurða eftir meginreglum 1. mgr.

9) Aðili máls getur krafist úrskurðar um þau atriði, sem fjallað er um í 1. mgr. sbr. 2. mgr. Hann getur einnig krafist úrskurðar um brottvísun úr dómssal skv. 3. mgr. og um heimild til að vera við skoðunar- og matsgerð. Aðili getur síðan kært úrskurðin til Hæstaréttar, en kærán frestar ekki framkvæmd hans.

14. gr.

1) Þingmálið er íslenska og skal farið eftir 40. gr. einkamálalaga nr. 85/1936, ef annað segir ekki í þessum lögum.

2) Í opinberu máli skal ákærði eiga kost á aðstoð dómtúlks á kostnað ríkissjóðs, eða annars þýðanda, ef dómtúlks er ekki kostur, enda óski ákærði slíkrar aðstoðar, eftir að dómsformaður hefur bent honum á þennan rétt, og geri líklegt, að hann skilji ekki eða tali íslensku. Ef dómendur og lögmenn eru reiðubúnir til að nota annað mál en íslensku og ákærði skilur og talar það mál og dómendur telja rekstur málsins fullnægjandi með þessum hætti á ákærði ekki rétt á framangreindri aðstoð túlks á kostnað ríkissjóðs.

3) Þegar fyrir dóm skulu koma heyrnarlausir menn, mállausir eða aðrir, sem ekki geta skynjað eða tjáð sig með venjulegum hætti, getur dómsformaður kvatt til aðstoðar manns, sem þekkingu hefur til að gera viðstöddum grein fyrir því, sem fram fer. Sá sem fyrir dóm skal koma, getur einnig haft með sér slíkan aðstoðarmann með leyfi dómsformanns.

II. KAFLI

Um dómsvald lögréttna landsins.

15. gr.

Lögréttur landsins fjalla um dómsmál ýmist sem fyrsta eða annað dómsstig. Undir hvora lögréttu heyra þau mál, sem skulu eða mega koma fyrir í hennar umdæmi eftir reglum um varnarþing í héraði.

16. gr.

Lögréttur landsins eru fyrsta dómssstig í þeim dómsmálum, sem nú verða talin:

1. Almenn einkamál, nema:
 - 1.1. áskorunarmál skv. lögum nr. 49/1968, enda sé máli lokið eftir 9. eða 10. gr. laganna,
 - 1.2. víxla- og tékkamál,
 - 1.3. barnsfaðernismál,
 - 1.4. mál til ógildingar skjala skv. XIX. kafla laga nr. 85/1936,
 - 1.5. kjörskrármál,
 - 1.6. mál, þar sem aðalkrafa er um greiðslu peninga og fjárhæð lægri en 200 000 krónur. Ef aðili krefst þess við þingfestingu, að slíkt mál fari fyrir lögréttu sem fyrsta dómssstig, skal þannig með það farið,
 - 1.7. mál, sem aðilar semja um eða reka í héraði, enda láti þeir bóka það við þingfestingu þar.
2. Opinber mál, þ. á m. ávana- og fikniefnamál, sem 1. gr. laga nr. 74/1974 gildir um, enda hafi ákæra verið gefin út og fram fari í málinu sókn og vörn skv. 130. gr. laganna.
3. Opinber mál skv. 2. gr. laga nr. 74/1974, 1., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 9. eða 10. tölulið.

17. gr.

Í öðrum dómsmálum en talin eru í 16. gr., eru lögréttur landsins annað dómssstig. Þó skulu haldast sérákvæði laga um heimild til að skjóta ákvörðunum Félagsdóms til Hæstaréttar og kirkjudóms til Synodalréttar.

18. gr.

1) Ef mál er lagt fyrir héraðsdóm, sem héraðsdómari telur eiga að fara fyrir lögréttu sem fyrsta dómssstig, skal hann vísa því þangað með bókun og senda lögréttu skjöl málsins. Ef lögrétta telur málið heyra undir héraðsdóm, skal hún vísa því til hans á ný með úrskurði, sem bindur héraðsdómara. Vísa skal málinu til þess dómstóls í héraði, sem það var í upphafi lagt fyrir, nema lögrétta telji honum óheimilt að fjalla um það. Ef fleiri en einn héraðsdómstóll mega þá fara með málið, ákveður lögrétta, hver það skuli gera.

2) Ef mál er lagt fyrir lögréttu, sem hún telur eiga að koma fyrir héraðsdómstól sem fyrsta dómssstig, skal hún vísa því þangað með úrskurði og senda héraðsdómstólnum skjöl málsins, enda er hann bundinn við úrskurðinn. Ef fleiri en einn héraðsdómstóll mega fara með málið, ákveður lögrétta, hver það skuli gera. Þó skal lögrétta fjalla um slíkt mál sem fyrsta dómssstig, ef ljóst er að skipa þarf setudómara til að fara með það í héraði.

3) Ef mál er lagt fyrir lögréttu, sem hún telur eiga að fara fyrir hina lögréttuna, vísar hún því þangað með bókun.

4) Ef héraðsdómari vikor sæti í máli, ákveður dómismálaráðherra hvort skipa skuli setudómara eða hvort lögrétta fjalli um málið sem fyrsta dómssstig.

5) Ef dómsathöfn er skotið til lögréttu og hún telur, að um sé að ræða mál, sem hún hefði átt að fjalla um sem fyrsta dómssstig skal hún taka við öllu málinu, eins og það er, þegar það kemur til hennar. Um þetta skal ganga úrskurður í lögréttu og bindur hann héraðsdómstólinn. Ef fullnaðardómur er genginn í héraði, getur lögrétta þó aðeins fjallað um málið sem áfrýjunardómstóll.

6) Úrlausnum héraðsdómara um, að hann skuli dæma mál, verður ekki skotið til æðra dóms. Úrlausnum lögréttu um, að hún skuli dæma mál, verður ekki skotið til Hæstaréttar.

19. gr.

Í lögréttu skal kveða upp úrskurði í sambandi við rannsókn opinbers máls, þótt um atriðið hafi ekki verið fjallað áður í héraði, ef þess er krafist af ríkissaksóknara eða dómismálaráðherra eða í þeirra umboði.

III. KAFLI

Málsmeðferð á fyrsta dómstigi.

20. gr.

Þegar lögrétta fjallar um einkamál sem fyrsta dómstigi, skal eftir því sem við getur átt farið eftir lögum um meðferð einkamála í héraði nr. 85/1936 IV.—XIII. kafla svo og XVII.—XIX. kafla nema annað segi í lögum þessum eða öðrum lögum. Í opinberum málum skal eftir því sem við getur átt farið eftir lögum um meðferð opinberra mála nr. 74/1974 3. gr., III. og IV. kafla. 42. gr., VI.—XIX. kafla svo og lögum um sérstakan dómara og rannsóknardeild í ávana- og fíkniefnamálum nr. 52/1973 sbr. lög nr. 66/1974 5. gr. 2. mgr., nema annað segi í lögum þessum eða öðrum lögum.

21. gr.

Stefna til lögréttu í einkamáli skal vera réttarstefna gefin út af embættisdómara í annarri hvorri lögréttu og þarf ekki að vera um að ræða dómara í þeirri lögréttu, sem máli á að stefna til. Forseti lögréttu getur ákveðið, að tiltekinn dómari eða dómara í henni skulu annast þetta starf. Stefnu geta einnig gefið út sýslumenn, bæjarfógetar, aðrir héraðsdómarar og skrifstofustjórar lögréttanna, ef þeir eru lögfræðingar.

22. gr.

Við þingfestingu opinbers máls hjá lögréttu skal þing sótt af hálfu saksóknara. Ef dómformaður telur þess þörf til skýringar á máli, skal þing sótt af hálfu saksóknara við síðari þinghöld. Ef sækja skal þing af hálfu saksóknara, getur ríkissaksóknari eða sá, sem með málið fer að hans tilhlutun sbr. 20. gr. laga um meðferð opinberra mála nr. 74/1974, falið hæstaréttar- eða héraðsdómslögmanni að sækja þing fyrir sína hönd. Ef þing er ekki sótt af hálfu saksóknara, þegar svo skal gert skv. þessari grein, skal fresta máli og tilkynna saksóknara um næsta þinghald. Ef þingsókn fellur þá enn niður af hálfu ákærvaldsins án lögmætra forfalla, skal vísa málinu frá dómi.

IV. KAFLI

Málskot til lögréttu.

23. gr.

1) Heimilt er að skjóta til lögréttna landsins málum samkvæmt því, sem segir í lögum.

2) Þegar lögréttur starfa sem áfrýjunardómstólar, sbr. 17. gr., skal farið eftir lögum um málsmeðferð í Hæstarétti, nema annað segi í lögum þessum eða öðrum lögum. 21. gr. gildir um áfrýjunarstefnur til lögréttu.

24. gr.

1) Um kæru og áfrýjun opinberra mála til lögréttanna fer eftir lögum um meðferð opinberra mála nr. 74/1974 XXI. og XXII. kafla. Þó skulu ákvæði 180. gr. um ágríp dómgerða ekki gilda, þegar opinberu máli er áfrýjað til lögréttu, sbr. 45. gr.

2) Heimilt er að skjóta til lögréttanna úrlausnum héraðsdóms í einkamáli, nema sérákvæði í lögum banni. Þó verður máli ekki skotið til lögréttu, nema krafan í áfrýjunarstefnu nemi a. m. k. 25 000 kr. Ef fleiri en ein krafa eru löglega sóttar í einu máli, skal leggja þær saman við ákvörðun áfrýjunarfjárhæðar. Ef krafa er gerð, en gagngreiðsla jafnframt boðin, skal ekki taka tillit til gagngreiðslu. Ef krafa er um annað en peninga að hluta eða öllu leyti, metur lögrétta að fenginni umsögn aðila, ef þeir kjósa að tjá sig um það atriði, hvort verðmætið svari til 25 000 kr. Áfrýja má máli, sem snýst um lægri upphæð en 25 000 kr., ef úrslit þess eru mikilvæg frá almennu sjónarmiði eða varða sérstaklega mikilvæga hagsmuni

aðila. Fá þarf leyfi dómsmálaráðherra eða forseta lögréttunnar til slíkrar áfrýjunar, og verður leyfi annars hvors þeirra ekki hnekk.

25. gr.

Þegar heimilt er að áfrýja máli, má áfrýja aukamálum þess, svo sem úrskurðum, vitnamálum, eiðsmálum eða matsmálum, svo og aðfarargerðum og uppboðsgerðum, bæði með aðalmálinu og sérstaklega. Þegar slík mál eru sjálfstæð, fer um heimild til áfrýjunar eftir 24. gr.

26. gr.

1) Skjóta má dómsathöfn héraðsdóms til lögrétta í því skyni, að mál verði ómerkt, því verði vísað frá héraðsdómi, því verði vísað heim til löglegar meðferðar eða dómsathöfn verði breytt að efni. Þegar dómsathöfn héraðsdómstóls er ekki lokadómur í því máli, má og skjóta athöfninni til lögrétta til staðfestingar.

2) Ef lokadómi héraðsdómstóls er skotið til lögrétta, verður því máli ekki vísað heim til löglegar meðferðar, en dæma skal það að efni til í lögrétta, ef þess er krafist, eða ómerkja dóm úr héraði og vísa málinu frá héraðsdómstóli, ef efni standa til.

27. gr.

1) Báðir aðilar eða allir geta áfrýjað einkamáli, en áfrýjunarmálin skal sam- eina og flytja í einu lagi fyrir lögrétta.

2) Afsal á rétti til áfrýjunar, hvort heldur er berum orðum eða þegjandi, verður ekki gefið, fyrr en genginn er dómur sá eða úrskurður, sem afsalið á að taka til.

28. gr.

1) Dómsathöfnum, sem ekki sæta kæru eftir 29. gr., má áfrýja innan 3 mánaða frá dómsuppsögu eða lokum dómsathafnar. Þó skal haldast ákvæði 78. gr. hjúskaparlaga nr. 60/1972 og önnur sérákvæði um áfrýjunarfrest.

2) Áfrýjunarleyfi í málum þeim, sem hinn almenni frestur gildir um, getur dómsmálaráðherra veitt næstu 6 mánuði til viðbótar, enda sé leyfisins getið í áfrýjunarstefnu og hún tekin út á næstu 4 vikum eftir útgáfu leyfis, sem ella er fyrirgert.

3) Gagnafrýjun er heimil 4 vikur eftir birtingu áfrýjunarstefnu þótt áfrýjunarfrestur sé liðinn.

4) Ef ríkar ástæður eru til og lögrétta mælir með því, er dómsmálaráðherra heimilt að veita leyfi til áfrýjunar í allt að 2 ár frá dómsuppsögu eða lokum dómsathafnar. Umsögn lögrétta skal gefin af 3 embættisdómurum, sem forseti hennar nefnir til.

29. gr.

1) Kæru til lögrétta sæta:

1. Úrskurðir héraðsdómara í almennu einkamáli um:

1.1. að vikja ekki sæti,

1.2. að mál skuli falla niður eða því vísað frá dómi,

1.3. skyldu vitnisburðar, staðfestingu vættis, viðurlög á hendur vitni, vitnaþóknun og önnur atriði, er varða vitnaleiðslu,

1.4. hæfi mats- og skoðunarmanna, skyldu þeirra til starfans, viðurlög á hendur þeim fyrir vanrækslu í starfi, þóknun þeim til handa og önnur atriði, sem varða matsstarfann,

1.5. skyldu gagnaðila eða þriðja manns til að leggja fram skjöl eða aðra hluti og viðurlög vegna tregðu til þess,

1.6. synjun að afla gagna fyrir dómi til tryggingar á sönnun og synjun um öflun gagna erlendis,

1.7. ákvörðun um tryggingu fyrir málskostnaði,

- 1.8 synjun um að taka stefnu gilda vegna ónógrar málsreifunar,
- 1.9. synjun að heimila meðalgöngu,
- 1.10. að frestur skuli veittur,
- 1.11. réttarfarssektir,
2. Úrskurðir skiptaréttar.
3. Úrskurðir fógetaréttar.
4. Úrskurðir uppboðsréttar.
5. Úrskurðir þinglýsingarréttar.

2) Einnig er hverjum þeim, sem telur héraðsdómara hafa gert á hlut sinn í dómarastarfi, heimilt að kæra hann til lögréttu. Lögrétta getur veitt dómaraþingunum áminningu og lagt fyrir hann, hvernig með mál skuli fara, ef ekki er genginn í því lokadómur héraðsdóms eða framkvæmd dómsathöfn, sem bindur endi á meðferð héraðsdómara á málinu.

3) Ef áfrýjað er dómsathöfn, sem kæra skyldi eftir þessari gr., skal með farið sem áfrýjunarmál. Þó er lögrétta heimilt að ákveða, að frá þeim degi, sem úrskurður hennar er kveðinn upp þar að lútandi, skuli fara með málið sem kærúmál. Áður en slíkur úrskurður gengur, skal aðilum heimilað að tjá sig um þetta atriði.

4) Ef kærð er dómsathöfn, sem áfrýja skal, ber að vísa málinu til meðferðar áfrýjunarmála frá þeim degi, sem úrskurður þar að lútandi er kveðinn upp í lögrétta. Áður en slíkur úrskurður gengur, skal aðilum heimilað að tjá sig um þetta atriði.

30. gr.

1) Sá sem að kæra vill dómsathöfn, skal afhenda héraðsdómara kæru, áður en 2 vikur eru liðnar frá uppsögu dómsathafnar, ef hann eða umboðsmaður hans var við hana staddur, en ella áður en 2 vikur eru liðnar frá þeim tíma, er hann eða umboðsmaður hans fékk vitneskju um dómsathöfnina.

2) Þeir sem viðstaddir eru dómsathöfn, geta kært hana með bókun í þingbók, enda eigi þeir aðild.

31. gr.

1) Í kæru sinni skal kærandi greina:

- a. Dómsathöfn þá, sem kærð er,
- b. Kröfu um breytingar á henni,
- c. Ástæður, sem hann reisir kæru sinn á.

2) Kæru má styðja með tilvísun til málsatvika, sem hafa ekki áður verið borin fyrir, svo og með nýjum sönnunargögnum. Ef kærandi vill bera fyrir sig nýtt sönnunargagn, skal það nefnt í kæru og tilgreint, hvað ætlunin er að sanna með því. Skriflegt sönnunargagn skal fylgja í frumriti eða staðfestu eftirriti.

3) Kærandi eða umboðsmaður hans skal undirrita kæru.

4) Kærandi skal senda héraðsdómara lögmælt dómgjöld með kæru.

32. gr.

Ef héraðsdómari telur kæru of seint fram komna eða ekki frá henni gengið með lögmæltum hætti, skal hann benda kæranda á þessi atriði, en senda kærana engu að síður, ef kærandi breytir henni ekki eða afturkallar. Ef héraðsdómari telur kærana ekki vera reista á neinum haldbærum rökum, getur hann lagt fyrir kæranda, ef gagnaðili krefst þess, að setja tryggingu vegna hugsanlegs tjóns og óhagræðis gagnaðila. Tryggingu skal setja innan 2 daga frá úrskurði dómara þar að lútandi, ella skal ekki sinna kæru. Bætur til gagnaðila skal ákveða í dómi lögréttu í kærumálinu.

33. gr.

Dómari gefur út, svo fljótt sem kostur er, endurrit í þremur eintökum af öllu, sem skjöl málsins og bækur dómsins hafa að geyma um kæruefnið. Honum er

heimilt að láta fylgja hverju eintaki athugasemdir sínar. Síðan sendir dómari eitt eintakið til lögréttu, en tilkynnir aðilum eða umboðsmönnum þeirra, að þeirra eintök séu tilbúin til afhendingar.

34. gr.

Aðilum er heimilt að afhenda lögréttu skriflegar greinargerðir í kærumáli. Þar má bera fram nýjar málsástæður og sönnunargögn. Tilgreina skal, hvað sanna á með slíku sönnunargagni, og skriflegt sönnunargagn skal fylgja í frumriti eða staðfestu eftirriti. Frestur til greinargerðar er ein vika frá því að endurrit skv. 33. gr. voru tilbúin til afhendingar. Þó skal tekið við greinargerð síðar, ef mál hefur ekki verið dæmt í lögréttu, þegar hún berst. Ef lögrétta telur ástæðu til, skal gefa aðilum máls og héraðsdómara kost á að gera skriflegar athugasemdir innan tiltekins frests vegna greinargerðar.

35. gr.

Ef lögrétta telur ekki frá kæru gengið með lögmæltum hætti, má veita kæranda frest til að bæta úr því, sem ábótavant þykir. Ef kærandi fer ekki eftir leiðbeiningum lögréttu, getur hún vísað kærinni frá.

36. gr.

1) Lögrétta getur gefið aðilum kærumáls kost á að leggja fram frekari gögn um tiltekin atriði.

2) Að jafnaði fer ekki fram málflutningur í kærumálum, en þó getur lögrétta gefið aðilum kost á því.

37. gr.

Lögrétta kveður á um greiðslu kostnaðar af kæru.

38. gr.

Lögrétta kveður upp dóm í kærumáli skv. skjölum þess eða flutningi, ef hann hefur farið fram. Dóm skal kveða upp svo fljótt sem kostur er. Lögrétta skal þegar í stað senda héraðsdómara dóminn.

39. gr.

1) Áfrýjunarstefna skal samin af áfrýjanda eða umboðsmanni hans og afhent þeim, sem hana má gefa út skv. 23., gr. sbr. 21. fyrir lok áfrýjunarfrests eða áður en fjórar vikur eru liðnar frá veitingu áfrýjunarleyfis skv. 2. og 4. mgr. 23. gr.

2) Í áfrýjunarstefnu skal greina:

- a. Þann dóm eða dómsathöfn, sem skotið er til lögréttu, og skal dómsorð eða ályktunarorð tekið orðrétt í stefnu.
- b. Nöfn áfrýjanda og stefnda og heimili.
- c. Í hvaða skyni áfrýjað er og hvaða dómkröfur áfrýjandi gerir.
- d. Þingfestingardag.

3) Útgefandi stefnu ákveður þingfestingardaginn með tilliti til þeirra stefnufresta, sem stefndu eiga rétt til skv. lögum um meðferð mála í héraði. Útgefandi undirritar stefnuna.

40. gr.

Ef mál, sem skotið hefur verið til lögréttu innan lögmæltis frests, fellur þar niður, það er fellt þar niður eða því er vísað frá dómi, er aðila rétt að skjóta því aftur til lögréttu, þó að áfrýjunarfrestur skv. 28. gr. sé liðinn, enda sé áfrýjunarstefna gefin út að nýju innan 4 vikna frá uppsögu dóms um niðurfellingu máls eða frávisun. Heimild þessari verður aðeins beitt einu sinni um hvert mál.

41. gr.

Ef áfrýjandi vill gera kröfu á hendur dómara um refsingu, skaðabætur eða áminningu, sbr. 9. gr., skal stefna honum fyrir lögréttu.

42. gr.

1) Áfrýjandi skal við þingfestingu leggja fram áfrýjunarstefnu með birtingarvottorði eða árituðu vottorði málflutningsumboðsmanns stefnda um, að fallið sé frá birtingu, svo og skriflega greinargerð. Í henni skal greint frá aðilum, málflutningsumboði, sem má veita fleirum en einum löghæfum manni, kröfum áfrýjanda, nýjum sönnunargögnum, svo og málsástæðum, sem skýra skal frá í stuttu máli. Þar skal þess og getið sérstaklega, ef óskað er eftir því, að munnlegar skýrslur séu gefnar á dómþingi lögréttu. Staðfestar dómsgerðir úr héraði skal leggja fram þegar er þær liggja fyrir.

2) Nýjum kröfum getur áfrýjandi komið að í lögréttu, ef gagnaðili samþykkir eða lögréttuleyfi fæst til þess, en ekki skal veita slíkt leyfi, nema afsakanlegt þyki, að krafa var ekki gerð í héraði með þeim hætti, sem gert er í lögréttu. Lögréttu skal þegar ákveða með úrskurði, hvort nýjum kröfum megi koma að. Nýjum málsástæðum má koma að í lögréttu, svo og nýjum sönnunargögnum. Aðila er heimilt að leggja fram skriflega aðilaskýrslu, enda komi hún fram við þingfestingu.

3) Stefndi í lögréttu hefur sama rétt og áfrýjandi til að gera nýjar kröfur, bera fram nýjar málsástæður og leggja fram ný sönnunargögn, svo og aðilaskýrslu, sem koma skal fram um leið og greinargerð af hans hálfu. Greinargerð stefnda skal að jafnaði lögð fram ekki síðar en mánuði eftir þingfestingu.

43. gr.

Þegar máli er skotið til lögréttu úr héraði, skal beita 22. gr. laga þessara.

V. KAFLI

Almenn ákvæði.

44. gr.

1) Skjöl skal leggja fyrir lögréttu í 4 eintökum, en 3 þeirra mega vera óstaðfest endurrit. Í kærumálum nægir eitt eintak, nema dómsformaður ákveði annað.

2) Um skjöl, sem lögð eru fram í lögréttu, skal beita 43. gr. laga um meðferð einkamála í héraði.

45. gr.

Ef dómsformaður telur mál torvelt yfirlits, t.d. vegna skjalafjölda, umfangs eða margbreytilegra atvika, er honum heimilt að leggja fyrir aðila eða umboðsmenn þeirra að láta margfalda ágríp dómsgerða, skjalaskrá með eða án efniságripa eða skrá um, hvar í skjölum málsins er vikið að framkomnum málsástæðum. Dómsformaður mælir nánar fyrir um skrár þessar og hvor eða hver aðila skuli gera þær að öllu eða nokkru. Sá aðili, sem slíka skrá gerir, greiðir kostnaðinn um sinn, en taka skal tillit til hans við ákvörðun málskostnaðar.

46. gr.

1) Formaður dóms skal leita sátta í einkamáli, sem kemur fyrir lögréttu, svo og í opinberu máli, ef það er heimilt að lögum. Telji hann ljóst, að sáttatilraun sé tilgangslaus, má hann fella hana niður. Ekki varðar það frávisun í hæstarétti, þótt sátta sé ekki leitað eftir þessari málsgrein.

2) Dómarar í lögréttu skulu ekki veita aðilum upplýsingar til leiðbeiningar þeim um lögfræðileg atriði. Ef sýnt þykir, að ólögfróður aðili, sem flytur sjálfur mál sitt, geti orðið fyrir verulegum réttarspjöllum vegna kunnáttuleysis síns, ber dómsformanni að benda honum á, að hann þurfi aðstoð. Ef sérstaklega stendur á, getur dómsformaður með atbeina forseta lögréttunnar gert ráðstafanir til, að embættisdómari, sem ekki dæmir í því máli, veiti aðila leiðbeiningar með sama hætti og dómari í héraði, eða að ritari lögréttunnar geri það, ef hann er lögfræðingur.

47. gr.

1) Ef ætla má, að formgallar kunni að vera á máli, skal um það fjallað í upphafi málsmeðferðar. Gefa skal aðilum eða lögmönnum þeirra kost á að tjá sig um þetta atriði, ef dómurinn telur ástæðu til. Bóka skal kröfur þeirra. Síðan skal dómurinn kveða upp úrskurð, ef hann hafnar fram kominni frávísunarkröfu, en dóm, ef hann tekur hana til greina. Þó skal heimilt að fresta ákvörðun um frávísunarkröfu, ef það þykir hentugra vegna sambands form- og efnishliðar máls. Úrskurður um, að máli skuli ekki vísað frá dómi, bindur ekki lögréttuna, þegar ljúka skal máli með dómi, ef nýjar upplýsingar hafa komið fram um atriði, sem lögð voru til grundvallar í úrskurðinum.

2) Ef frávísunardómur lögréttu er að öllu eða nokkru felldur úr gildi í Hæstarétti, skal lögréttan taka málið til efnismeðferðar að nýju, þegar þess er krafist af aðila.

48. gr.

1) Veita skal fresti til gagnaöflunar, ef þörf er á og óskað er eftir. Ber báðum aðilum að nota sama frest jöfnum höndum, eftir því sem við verður komið. Telji dómendur, að meðferð máls hafi dregist úr hömlu af völdum aðila eða lögmanna þeirra, mega þeir þar synja um frest, þó að aðilar séu sammála um hann.

2) Dómendur skulu fylgjast með máli, leitast við að skýra það með spurningum og benda aðilum eða lögmönnum þeirra á að afla gagna, eftir því sem þeir telja tilefni til. Í einkamálum ákveða aðilar sjálfir, hverjar málsástæður þeirra eru og hvaða sönnunargögn þeir bera fram. Hið sama gildir um handhafa ákærvalds í opinberum málum, þegar þing skal sótt af hálfu ákærvaldsins, sbr. 22. og 45. gr. Þurfi ekki að sækja þing af þess hálfu, skal fresta máli og boða fulltrúa saksóknara í næst þinghald, ef dómendur telja ástæðu til að fá yfirlýsingu hans um kröfur, málsástæður eða sönnunargögn.

49. gr.

1) Að lokinni öflun gagna ákveða dómendur, hvort mál skuli flutt munnlega eða skriflega. Að jafnaði skal mál flutt munnlega, nema dómendur telji það skýrast betur með skriflegum flutningi eða sérstaka hættu vera á, að munnlegur flutningur geti ekki farið fram á viðunandi hátt af öðrum ástæðum.

2) Málflutningur fer fram á dómþingi, hvort sem um er að ræða munnlegan flutning eða framlagningu skjala í skriflegum flutningi. Dómsformaður stýrir flutningi og gætir þess, að hann sé sem gleggstur og hóflega langur. Allir dómendur geta beint spurningum til þeirra, sem mál flytja. Ef aðilar eru sjálfir viðstaddir flutning, mega þeir taka til máls einu sinni hver eftir nánari ákvörðun dómsformanns, og beina má spurningum til þeirra. Annars má við flutning máls flytja tvær ræður af hálfu hvers aðila, sem hefur sérstakan málflutningsmann, eða leggja fram tvö málflutningsskjöl innan frests, sem dómsformaður ákveður. Í málflutningi skal skýra kröfur aðila, málsástæður og lagarök.

50. gr.

1) Í einkamálum mega dómendur ekki fara út fyrir kröfur aðila í dómum sínum eða úrskurðum nema um atriði sé að tefla, sem þeir skulu taka til greina af sjálfsdáðum. Ef krafa er ekki gerð í stefnu (framhaldsstefnu), skal vísa henni frá dómi, mega gagnaðili samþykki, að hún komist að. Þetta skal einnig gilda um hækkunar á kröfu og aðrar breytingar kröfugerðar gagnaðila í óhag. Ekki mega dómendur heldur byggja dóm sinn eða úrskurð á málsástæðu eða mótmælum, sem ekki hafa komið fram, þótt svo hefði getað verið. Telji dómendur, að af skjölum málsins megi sjá, að atvik hafi gerst, er hefði mátt bera fram sem málsástæðu án þess það hafi verið gert, mega þeir byggja dóm á þessum atvikum, ef þeir telja ljóst, hver þau voru og aðilar hafi ekki óskað að fram hjá þeim væri horft. Ef dómendur telja ella, að veruleg réttarspjöll verði, ef ekki er tekið tillit til slíkra

atvika, geta þeir bent aðilum á þau og gefið þeim kost á að flytja málið á grundvelli þeirra.

2) Ef dómendur telja eftir dómtöku, að verulega bresti á upplýsingar um mála- vexti, málsástæður eða kröfur, er þeim heimilt að gefa aðilum kost á að bæta úr því, ef réttarspjöll yrðu ella veruleg. Slík endurupptaka eftir dómtöku skal þó ekki fara fram, ef ljóst er, að hún myndi raska grundvelli málsins verulega, en heimilt er að vísa málinu frá dómi vegna vanreifunar, ef þannig stendur á og það þykir sanngjarnt eftir atvikum. Ef endurupptaka fer fram eftir þessari málsgrein, skal hún framkvæmd með bókun á dómþingi og gefa skal aðilum kost á að flytja málið á ný, nema ekkert það hafi komið fram, sem gefi tilefni til frekari skýringa.

3) Í opinberum málum má ekki dæma sökunaut fyrir aðra hegðun en þá, sem í ákæruskjali greinir, né dæma aðrar kröfur á hendur honum. Þó má dæma honum áfall, þótt aukaatriði brots, svo sem staður og stund þess, séu ekki skýrt eða rétt greind, enda telji dómari, að vörn verði ekki áfátt þess vegna. Dómari getur gefið söku- naut, verjanda og sækjanda, færi á því að tjá sig um sakaratriði að þessu leyti, ef þurfa þykir. Undir sama skilorði má dæma eftir öðrum refsíákvæðum en greind eru í ákæru.

4) Ef dómendur hafa bent aðilum eða lögmönnum þeirra á að afla gagna, en því hefur ekki verið sinnt, má að loknum flutningi vísa málinu frá dómi eða skýra viðbrögð gagnaðila í hag, eftir því sem við þykir eiga eftir málavöxtum. Ákvæði þessarar málsgreinar gilda þó ekki, ef ábendingu hefur verið beint að sökunaut í opinberu máli eða verjanda hans.

51. gr.

1) Þegar lögrétta er fjölskipaður dómur, skal halda dómarafundi eftir þörfum utan þinghalda fram að dómtöku. Dómsformaður boðar fundina og stýrir þeim.

2) Eftir dómtöku skulu dómendur ræða málið á fundum. Dómsformaður boðar fundi og stýrir þeim. Hann skal með spurningum til dómenda leitast við að fá fram skoðanir þeirra og gera síðan munnlega tillögu um meginatriði dóms. Að því búnu skal sá af dómendum sem dómsformaður kveður til, semja skrifleg frumdrög dóms, sem leggja skal fyrir dómendur. Að lokinni umræðu þeirra um frumdrögin skal ganga til atkvæða um úrskurðinn eða dóminn. Dómsformaður ákveður, hvernig því skuli hagað, en meirihluti dómenda getur hnekkst ákvörðun hans. Ef meirihluti er fyrir niðurstöðu en ekki forsendum, skal niðurstaðan verða dóms- eða úrskurðar- orð. Fáist ekki meirihluti í opinberu máli eða öðru refsímáli um refsingu, skal telja atkvæði þau, sem hagstæðust eru sökunaut, með næsthagstæðustu atkvæð- unum, þar til meirihluti hefur fengist. Fáist ekki meirihluti í dómsmáli um fjárhæð bóta, skal telja atkvæði þau, sem hagstæðust eru bótakrefjanda, með næsthagstæðustu atkvæðunum, þar til meirihluti hefur fengist. Dómsformaður telur atkvæði og ræð- ur afl atkvæða úrslitum. Dómendur, sem standa að niðurstöðu þeirri, sem verður dómur eða úrskurður, ganga í sameiningu frá dómi eða úrskurði. Ef dómari hefur greitt atkvæði með heimvísun máls, ómerkingu eða frávísun, en orðið í minnihluta, skal hann greiða atkvæði um efni málsins, eftir því sem við á. Sératkvæði geta all- ir dómendur látið fylgja dómi, hvort sem þeir eru sammála niðurstöðu hans eða ekki. Dómi eða úrskurði geta dómendur einnig látið fylgja stutta munnlega athugasemd, sem bera skal fram við uppsögu og bóka í þingbók.

52. gr.

Efni dóms eða úrskurðar, þ. á. m. um aðfararfrest, má vera það, sem lög mæla fyrir um varðandi héraðsdóma og úrskurði, sbr. og 26. gr. um áfrýjanir og kærur úr héraði.

53. gr.

Úrskurður lögréttu skulu vera skriflegir. Þar skal greina niðurstöðu án for- sendna. Úrskurði má skrá í þingbók.

54. gr.

1) Dómar lögréttu skulu vera skriflegir og í þeim vera dómsorð ásamt forsendum.

Í forsendum skal greina:

- a. Nöfn, heimili og nafnúmer aðila.
- b. Númer máls skv. þingbók lögréttu.
- c. Stað og stund, þegar dómur er kveðinn upp í lögréttu.
- d. Dómtökudag og stað, ef hann er ekki aðsetursstaður lögréttu.
- e. Nöfn dómenda, hver dómsformaður er og starfsheiti meðdómenda.
- f. Fyrri úrskurði og dóma um atvik málsins bæði í héraði, lögréttu og Hæstarétti, eftir því sem við á.
- g. Kröfur aðila og annarra.
- h. Málsástæður í megindráttum, svo og önnur atvik, ef þess þykir þörf vegna samhengis.
- i. Lagarök aðila í stuttu máli.
- j. Rökstudda niðurstöðu dóms um sönnunatriði.
- k. Rökstudda niðurstöðu dóms um lagaatriði.
- l. Réttarfarssektir og bætur vegna málsmeðferðar.
- m. Í opinberum málum skal geta skilorðs, refsikenndra viðurlaga og vararefsingar.
- n. Máls- og sakarkostnað.

Um f—m má visa til héraðsdóms, eftir því sem við á.

2) Í dómsorði skal greina:

- a. Sýknu, þegar sýknað er með öllu af efniskröfum.
- b. Aðalniðurstöðu máls, þ. á m. það, sem fullnægja skal með aðför.
- c. Aðildareið.
- d. Aðfararfrest, nema óþarft sé að lögum.

55. gr.

1) Dóma og úrskurði skal kveða upp svo fljótt sem unnt er að loknum málflutunngi. Dómsorð eða úrskurðarorð skal þá lesið í heyranda hljóði á dómþingi.

2) Um birtingu dóms í opinberum málum fer eftir ákvörðun saksóknara.

56. gr.

1) Um réttaráhrif og sönnunargildi ákvarðana lögréttu fer eftir ákvæðum um ákvarðanir héraðsdómstóla, en ákvarðanir lögréttu ganga fyrir þeim.

2) Innan 3 mánaða frá dómsuppsögu getur aðili óskað leiðréttinga á því, sem segir í forsendum dóms um atvik eða lagarök. Dómsformaður í málinu skal, ef hann telur koma til greina að gera breytingar á dómi um þessi atriði, leita áhlts annarra aðila og setja þeim frest til svara. Síðan geta dómendur í málinu breytt dómi eftir ósk aðila. Ákvörðun dómenda um synjun á breytingu eða um efni breytinga skal dómsformaður tilkynna aðilum eða umboðsmönnum þeirra á dómþingi eða með stefnuvottum. Ákvörðuninni verður ekki skotið sérstaklega til Hæstaréttar.

3) Um málskot til Hæstaréttar fer eftir hæstaréttarlögum.

57. gr.

1) Forsetar lögréttanna hlutast til um, að samdar séu ársskýrslur um starfsemi lögréttna landsins. Dómsmálaráðherra skal kveða á um gerð skýrslanna í reglugerð, eftir að leitað hefur verið umsagna lögréttanna og Hagstofu Íslands.

2) Forsetar lögréttanna hlutast til um, að dómsmálaráðherra og allsherjarnefndum Alþingis séu gefnar skýrslur um starfsemi lögréttanna og einstök og einstök dómsmál, sem þær fjalla um eða hafa fjallað um, ef þessir aðilar beiðast slíkra upplýsingar.

3) Dómsmálaráðherra er heimilt að gefa út eða semja við aðra um að gefa út árbækur lögréttanna, þar sem m.a. má birta dóma, sem þykja hafa sérstaka þýð-

ingu, ásamt öðrum upplýsingum um mál, svo sem um gerðardómsmeðferð, og skýringar á dómum.

4) Óheimilt er að birta opinberlega nöfn aðila í barnsfaðernismálum, hjúskaparmálum, málum um véfengingu faðernis og öðrum málum, sem mjög varða friðhelgi einkalífs að mati forseta lögréttu. Einnig er óheimilt að birta opinberlega nöfn þeirra, sem verða fyrir broti, er fjallað er um af lögreglu eða dómstólum. Viðkomandi menn geta heimilað birtingu nafna sinna eða fyrirtækja og stofnana. Nöfn, sem ekki má birta opinberlega skv. þessari málsgrein, skulu ekki koma fram í endurritum dóma, sem afhent eru öðrum en þeim, er rétt eiga til að fá endurrit allra skjala máls skv. 11. gr.

58. gr.

Um endurupptöku dæmdra mála í lögréttum landsins fer eftir lögum um málsmeðferð í héraði að breyttu breytanda.

VI. KAFLI

Gildistaka o. fl.

59. gr.

Lög þessi öðlast gildi 1. janúar 1979.

60. gr.

1) Ákvæði 2. gr. laga þessara um fjölda embættisdómara skulu koma til framkvæmda, þegar lög þessi öðlast gildi. Þó er dómsmálaráðherra heimilt að fresta skipun allt að 5 dómara í lögréttu suður- og vesturlands til 1. janúar 1984.

2) Þegar embættisdómarar í lögréttum landsins eru skipaðir í fyrsta sinn, skal umsagnarnefnd eftir 5. gr. laga þessara skipuð 4 mönnum, er dómsmálaráðherra nefnir til. Í stað fulltrúa lögréttu þeirrar, sem í hlut á, kemur lögfræðingur tilnefndur af Hæstarétti, og fjallar hann um umsóknir í embætti við báðar lögrétturnar.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Réttarfarsnefnd, sem skipuð var 1972. samdi 5 lagafrumvörp, sem lögð voru fyrir Alþingi vorið 1976 og aftur á næsta þingi. Þá urðu 3 þeirra að lögum, sum með nokkrum breytingum frá hinni upphaflegu gerð. Þessi 3 lög eru öll um meðferð opinberra mála, þ. e. um rannsóknarlögreglu ríkisins, breyting á lögum nr. 74/1974 og lögum nr. 74/1972. Frumvörp þau, sem fjalla um lögréttur og um breyting á einkamálalögum frá 1936 hafa hins vegar ekki náð fram að ganga. Lögréttufrumvarpið er á þingskjali nr. 660 1975—76 og á þingskjali nr. 287 1976—77. Þar er prentuð ítarleg greinargerð um almenn atriði, sem varða tillögur um réttarfarsumbætur, og um einstök ákvæði frumvarpsins. Frumvarp þetta kom aðeins einu sinni á dagskrá Alþingis. Var það 31. janúar 1977, er fram fór um það 1. umræða.

Í samráði við dómsmálaráðherra hefur réttarfarsnefnd nú gert eina breytingu á lögréttufrumvarpinu. Telur nefndin þetta vera verulega breytingu, sem sumir nefndarmenn telja ekki til bóta, en hún er gerð í þeim tilgangi að draga úr kostnaði, sem yrði, ef frumvarpið næði lögfestingu. Breytingin er sú, að í 3. gr. er nú lagt til, að yfirleitt verði embættisdómari aðeins einn í lögréttu, ef hún fjallar um mál sem fyrsta dómstig. Áður var gert ráð fyrir, að oftast væru þá 3 dómarar. Að öðru leyti er frumvarpið óbreytt frá upphaflegri gerð, og fylgdi því þá svohljóðandi

Greinargerð.

Réttarfarsnefnd hefur samið frumvarp þetta, og lét hún fylgja því svohljóðandi greinargerð:

Hinn 6. október 1972 skipaði Ólafur Jóhannesson dómsmálaráðherra nefnd til að endurskoða dómstólakerfi landsins og til að kanna og gera tillögur um, hvernig

breyta megi reglum um málsmeðferð í héraði til þess að afgreiðsla mála verði hraðari. Í nefndina voru skipaðir Björn Sveinbjörnsson hæstaréttarlögmaður (nú hæstaréttardómari), formaður, Björn Fr. Björnsson sýslumaður, Sigurgeir Jónsson bæjarfógeti og Þór Vilhjálmsson prófessor (nú hæstaréttardómari). Þorleifur Pálsson fulltrúi í dóms- og kirkjumálaráðuneytinu hefur frá upphafi verið starfsmaður nefndarinnar. Nefnd þessi, sem kölluð hefur verið réttarfarsnefnd, hefur samið umsagnir um nokkur mál, sem til hennar hefur verið vísað. Þá samdi nefndin lagafrumvörp um breytingar á lögum um meðferð opinberra mála (lög nr. 61/1974) og um breytingar á lögum um meðferð einkamála í héraði. Er það frumvarp um notkun hljóðritunartækja í réttarhöldum o. fl., en hefur ekki verið lögtekið. Aðalverkefni réttarfarsnefndar hefur þó verið að gera tillögur um viðtækari lagabreytingar í samræmi við skipunarbréfið. Tillögurnar liggja nú fyrir í 5 frumvörpum, en þau eru:

Frumvarp til lögréttulaga.

Frumvarp til laga um breyting á lögum nr. 85 23. júní 1936 um meðferð einkamála í héraði.

Frumvarp til laga um rannsóknarlögreglu ríkisins.

Frumvarp til laga um breyting á lögum nr. 74 21. ágúst 1974 um meðferð opinberra mála.

Frumvarp til laga um breyting á lögum nr. 74 27. apríl 1972 um skipan dómsvalds í héraði, lögreglustjórn, tollstjórn o. fl.

Þó að meginmarkmið þessara frumvarpa allra sé hið sama, bætt dómsýsla, mynda þau ekki eina heild. Telur réttarfarsnefnd að lögtaka mætti t.d. tvö hin fyrstu eða þrjú hin síðustu, þó að hin frumvörpin næðu ekki fram að ganga um leið.

Aðaltillögur réttarfarsnefndar.

Svo sem brátt verður nánar rætt, eru aðaltillögur réttarfarsnefndar þær, að stofnaðir verði tveir nýir dómstólar, sem nefndin leggur til að kallist lögréttur. Dómstólar þessi skulu aðallega starfa í Reykjavík og á Akureyri, en umdæmi þeirra vera landið allt. Þeir skulu fjalla um hin stærri mál sem fyrsta dómsstig, en um önnur mál sem annað dómsstig, áfrýjunardómstóll. Er lögrétta hefur fjallað um mál sem áfrýjunardómstóll, ætti yfirlétt ekki að mega skjóta því til Hæstaréttar nema í undantekningartilvikum. Þetta þýðir, að dómsstig yrðu 3 hér á landi, en hvert mál gæti þó að jafnaði aðeins farið fyrir tvö þeirra. Er þetta sami háttur og tíðkast í Danmörku. Í Svíþjóð hafa nýlega verið gerðar lagabreytingar, sem stefna að því, að sárafa mál fari fyrir Hæstarétt, en þar verða hins vegar öll mál að byrja í héraði. Í Noregi og Finnlandi er það aðalreglan, að mál geti farið fyrir 3 dómsstig. — Önnur meginhugmynd réttarfarsnefndar er sú, að stofnuð verði rannsóknarlögregla ríkisins og skipulagi á rannsóknum opinberra mála breytt, ekki síst í Reykjavík. Í þriðja lagi er lagt til, að allverulegar breytingar verði á skiptingu starfa á milli rannsóknarlögreglu og dómstóla og dregið út þátttöku dómara í rannsókn mála. Loks er í fjórða lagi lagt til, að breytingar verði á reglunum um meðferð einkamála í héraði. Skiptir þar mestu, að tillaga er gerð um svonefndan aðalflutning munnlega fluttra einkamála, þar sem skýrslutaka og málflutningur fari fram í einni lotu. Einnig eru gerðar tillögur um nýjar reglur um samningu dóma. Eiga þessar reglur að stuðla að því, að dómur styttest og jafnframt sá tími, sem þarf til að semja þá. — Margt það, sem réttarfarsnefnd leggur til, hefur áður verið lagt fyrir Alþingi í sömu eða svipaðri gerð. Annað hefur verið rætt meðal lögfræðinga og almennings.

Stutt sögulegt yfirlit.

Eftir lögtöku Jónsbókar 1281 voru dómsstig að jafnaði 2 í veraldlegum málum, héraðsdómur og lögrétta, en málum mátti síðan skjóta til konungs. Árið 1314 var

einnig heimilað að skjóta stórmálum beint til hans. — Héraðsdómur var skipaður 6 eða 12 mönnum, sem sýslumaður nefndi til. Ekki sat sýslumaður sjálfur í dómi, en oft er þess getið, að hann hafi samþykkt dóma. Sakamál rannsökuðu sýslumenn, og þeir framkvæmdu ýmis störf til undirbúnings sjálfum dómstörfunum, og má ætla, að í raun hafi þeir oft ráðið mestu um úrslit dómsmála. Héraðsdómum mátti áfrýja til lögrétta. Þó nefndu lögmenn stundum dóma í héraði í stað sýslumanna, og þá gat lögrétta ekki breytt dómi, en ahugað þá og lagt til, að málinu yrði skotið til konungs. Í lögrétta áttu sæti 36 menn, þrír úr hverju hinna 12 þinga, og voru þeir tilnefndir af lögmönnum og sýslumönnum. Í hverju máli dæmdu ýmist 6, 12 eða 24 menn eftir mikilvægi mála, og voru þeir tilnefndir af lögmönnum úr hópi lögréttumanna. Sum mál komu ekki fyrir dóm í héraði, en gengu beint til lögrétta. Voru það einkum stærri mál.

Árið 1563 var ákveðið að stofna nýjan dómstól hér á landi, og skyldi mega skjóta þangað málum frá lögréttunum. Þessi dómstóll, yfirrétturninn, starfaði á Alþingi eins og lögréttarnar og var æðsti umboðsmaður konungs á landinu forseti hans. Dómendur voru upprunalega 24, en þeim var fækkað á 18. öld. Starfsemi þessa áfrýjunardómstóls var óregluleg framan af.

Réttarfarsreglur Jónsbókar voru í gildi fram yfir aldamótin 1700, en snemma á 18. öld voru reglur Norsku laga Kristjáns V. frá 1688 um réttarfar lögtekna hér á landi. Er venjulega talið, að það hafi verið gert með konungsbréfi 2. maí 1732. Nefndadómarnir, sem fyrir mæli eru um í Jónsbók, voru lagðir niður, en yfirrétturninn starfaði þó áfram sem fjölskipaður dómur. Í héraði urðu sýslumenn einir dómarar, en í stað lögréttanna tóku lögmennirnir við dómstörfunum. Lögréttumennirnir urðu þingvottar.

Með tilskipun 11. júlí 1800 var dómaskipan gerbreytt. Yfirrétturninn var lagður niður og lögþingin eða lögþingisréttirnir, en svo voru dómstólarnir á Alþingi nefndir, sem lögmennirnir sátu í. Jafnframt var tekið fram, að Alþingi á Þingvöllum skyldi lagt niður. Í stað yfirréttarins og lögþinganna var stofnaður landsyfirrétturnur í Reykjavík. Var það áfrýjunardómstóll, sem starfaði allt árið. Dómum hans mátti skjóta til Hæstaréttar í Kaupmannahöfn. Þetta skipulag hélst, uns ákveðið var með heimild í 10. gr. sambandslaganna frá 1918 að afnema dómsvald Hæstaréttar í Kaupmannahöfn í íslenskum málum. Var þetta gert með lögum nr. 22/1919, sem tóku gildi 1920. Hæstiréttur Íslands var stofnaður, en landsyfirrétturninn lagður niður. Dómstig urðu tvö í stað þriggja, og er svo enn.

Í nútímaréttarfari er gerður munur á einkamálum og opinberum málum. Opinber mál eru þau, sem handhafar ríkisvaldsins (langoftast ríkissaksóknari) höfða til refsingar lögum samkvæmt. Hér á landi verður einnig að telja til opinberra mála nokkra flokka, sem skv. 2. gr. laga um meðferð opinberra mála nr. 74/1974 skulu sæta rannsókn og meðferð eftir lögunum. Meðal þessara málaflokka eru mál til sviptingar lögræðis og rannsóknir slysa og annarra ófara. Öll önnur dómsmál teljast einkamál. Þær meginreglur gilda um þessa tvo flokka dómsmála, að í opinberum málum eru það embættismenn, sem ákveða, hvort mál skuli höfðað, þeim ber að leita allra ráða til að afla gagna og þeim ber að sanna sekt sökunauts. Í einkamálum eru það aðilarnir, sem oftast eru einstaklingar eða félög, sem ákveða, hvaða kröfur skuli gerðar, hvaða gögn lögð fram og hvort á þeim er byggt. Í opinberum málum er gerður munur á rannsóknarréttarfari og ákæruréttarfari. Í rannsóknarréttarfari, sem rekja má til starfsaðferða dómstóla kaþólsku kirkjunnar, er dómariinn í senn rannsóknarmaður, ákærandi og dómari. Í ákæruréttarfari er dómariinn hlutlaus aðili, en ákærandi flytur mál gegn hinum ákærða.

Munur á opinberum málum og einkamálum var lengi óljós, og svo er enn í réttarfarsreglum Norsku laga Kristjáns V. Smám saman kom þessi munur þó fram, aðallega fyrir venju, og á 18. öld var rannsóknarréttarfar tekið upp í opinberum málum stig af stigi. Má segja, að hér á landi hafi það verið komið á að fullu um aldamótin 1800. Hélt það síðan óbreytt í höfuðatriðum til 1951, er sett voru lög

um meðferð opinberra mála. Þó var þá haldið í meginreglur rannsóknarréttarfarsins. Sérstakur saksóknari fékk ákærvald 1961, en réttarfar í opinberum málum hér á landi ber að engu að síður ýmis merki rannsóknarréttarfarsins, sem talið er ótækt í grannalöndum okkar.

Í grundvallarlögum Dana frá 1849 var kveðið á um endurskoðun réttarfars í anda nýrra hugmynda. Var unnið að þeirri endurskoðun í rúmlega 60 ár, og skiptir hún verulegu máli hér á Íslandi. Ýmsir lagabálkar, sem samdir voru í Danmörku, voru lögteknir hér á landi, og eru flestir enn í gildi, þ.e. skiptalög okkar, lögtakslög, aðfararlög og að nokkru gjaldþrotaskiptalög. Aðallagabálkur Dana á þessu sviði, réttarfarslögin frá 1916, hefur einnig haft áhrif á íslensk lög, sem síðar hafa verið sett.

Réttarfarslöggjöf hér á landi var endurskoðuð á áföngum frá 1878 til 1951. Má segja, að þessi endurskoðun hæfist með þeirri lögtöku danskra frumvarpa, sem getið var hér að framan, fyrst skiptalaga nr. 3/1878. Endurskoðuninni lauk, er samþykkt voru heildarlög um meðferð opinberra mála nr. 27/1951. Hér á landi er lög-gjöfin á þessu sviði ekki jafnsamfelld og á hinum Norðurlöndunum, en nokkuð er henni þar hagað með mismunandi hætti að formi til. Helstu íslensku lögin eru þessi:

- Lög um skipti á dánarbúum og félagsbúum o. fl. nr. 3/1878.
- Lög um lögtak og fjárnám án undanfarins dóms eða sáttar nr. 29/1885.
- Lög um aðför nr. 19/1887.
- Lög um nauðsamninga nr. 19/1924.
- Lög um gjaldþrotaskipti nr. 25/1929 (áður lög nr. 7/1894).
- Lög um meðferð einkamála í héraði nr. 85/1936.
- Lög um málflytjendur nr. 61/1942.
- Lög um kyrrsetningu og lögbann nr. 18/1949.
- Lög um nauðungaruppboð nr. 57/1949.
- Lög um sölu lögveða án undangengis lögtaks nr. 49/1951.
- Lög um áskorunarmál, viðauki við lög nr. 85, 23. júní 1936, um meðferð einkamála í héraði, nr. 49/1968.
- Lög um skipan dómsvalds í héraði, lögreglustjórn, tollstjórn o. fl. nr. 74/1972.
- Lög um sérstakan dómara og rannsóknadeild í ávana- og fíkniefnamálum nr. 52/1973.
- Lög um Hæstarétt Íslands nr. 75/1973.
- Lög um meðferð opinberra mála nr. 74/1974 (áður lög nr. 27/1951, 82/1961 og 73/1973).

Breyting á ofanskráðum lögum er hér ekki getið og eldri laga um sama efni því aðeins, að það horfi til skýringa á ummælum í þessari greinargerð.

Einkamálalögin frá 1936 hafa að geyma ýmsar helstu meginreglur í íslensku réttarfari, og þykir því ástæða til að ræða stuttlega um þau. Umræður um nauðsyn rækilegrar endurskoðunar á helstu þáttum réttarfarslaga munu hafa verið nokkrar og staðið allengi, áður en lögin voru sett. Á fjárlögum 1933 voru veittar 3 000 kr. „til endurskoðunar réttarfarslögjafarinnar“, og var Einar Arnórssyni, sem þá var hæstaréttardómari, falið að hefja starfið. Samdi hann frumvarpsdrög um einkamála-meðferð. Haustið 1934 samþykkti Alþingi ályktun um skipun lögfræðinganeftdar „til þess að undirbúa endurbætur á réttarfarslöggjöfinni“. Nefndin var skipuð 12. desember 1934, og í henni áttu sæti Bergur Jónsson (formaður), Einar Arnórsson og Stefán Jóhann Stefánsson. Nefndin fór yfir drög Einars Arnórssonar og gekk frá frumvarpi, sem þeir Bergur og Stefán Jóhannu lögðu fyrir Alþingi 1935. Þar varð málið ekki útrætt, en lög voru samþykkt árið eftir og byggð á frumvarpinu. Í greinargerð frumvarpsins sagði, að það ætti að stuðla að hraðari málsmeðferð með því að gera dómara virkari, meðan öflun gagna stæði yfir, og með því að innleiða munnlegan málflytning. Þá var bent á nauðsyn samstæðrar lögjafar í stað dreifðra og stundum óljósra lagareglna.

Nefnd sú, sem skipuð var 1934, fól Einari Arnórssyni að semja frumvarp um meðferð opinberra mála. Hann lauk því verki, og nefndin fór yfir frumvarpið, sem lagt var fyrir Alþingi 1939 og 1940, en náði ekki fram að ganga. Árið 1947 var þeim Einari Arnórssyni, Gizuri Bergsteinssyni og Jónatan Hallvarðssyni falið að semja frumvarp til laga um meðferð opinberra mála. Var frumvarp þeirra lagt fyrir Alþingi 1948. Í þessu frumvarpi voru ýmis merk nýmæli, m. a. það, að opinber ákærandi færi með ákærvaldið, sem þá var í höndum dómsmálaráðherra. Sérstakur embættismaður, rannsóknastjóri, er lyti saksóknara, skyldi hafa á hendi stjórn rannsóknarlögreglunnar í Reykjavík, stýra rannsóknum þar og sækja fyrir héraðsdómi þau opinber mál í umdæmi sínu, sem sættu sókn og vörn eftir málshöfðun. Þá var heimild fyrir saksóknara að fela rannsóknarstjóra rannsókn mála annars staðar á landinu svo og sókn þeirra í héraði. Frumvarp þetta dagaði uppi, en var lagt fram á ný 1950 með þeim breytingum, að ákvæði um opinberan ákæranda og rannsóknastjóra voru numin brott. Var frumvarp þetta samþykkt sem lög nr. 27/1951. Sérstakt frumvarp um opinberan ákæranda og rannsóknastjóra náði hins vegar ekki fram að ganga, og var ákærvaldið því enn um sinn í höndum dómsmálaráðherra. Með lögum nr. 57/1961 var hins vegar kveðið á um skipun saksóknara ríkisins, sem fara skyldi með ákærvaldið. Á Alþingi 1969—1970 var lagt fram frumvarp, sem gerði ráð fyrir stofnun embættis rannsóknastjóra, er lyti lögreglustjóranum í Reykjavík. Rannsóknastjóri skyldi stýra lögreglurannsókn brotamála og fara með stjórn rannsóknarlögreglunnanna. Þá skyldi heimilt að fela honum og lögreglustjóranum í Reykjavík tiltekin störf í öðrum lögsagnarumdæmum. Frumvarp þetta, sem að formi til var um breytingar á lögum nr. 98/1961 um dómsmálastörf, lögreglustjórn, tollstjórn o. fl. í Reykjavík, náði ekki samþykki.

Rétt er að geta þess sérstaklega, að tillögur um „sundurgreining umboðsvalds og dómsvalds“ voru gerðar 1916 af millipinganefnd, er skipuð hafði verið 9. desember 1914. Aðalverkefni nefndar þessarar voru ekki dómsmál heldur eftirlaun og laun ríkisstarfsmanna. Skýrslur og tillögur nefndarinnar voru prentaðar í sérstakri bók 1916.

Búningur tillagnanna.

Þegar réttarfarsnefnd tók að undirbúa tillögur sínar, þurfti að taka afstöðu til þess, í hvaða búningi þær skyldu vera. Niðurstaða nefndarinnar varð sú, að ekki væri rétt að gera nú tillögur um ný heildarlög í stað neinna ofantalinna laga. Ekki skyldi heldur stefnt að því að sameina nú lög í nýja bálka eða umbreyta með öðrum hætti því skipulagi, sem er á réttarfarslöggjöfinni. Væri þó vel hugsanlegt, að hér á landi væru til dæmis sérstök lög um dómstólakerfið, svipað og er í Noregi, en önnur lög um málsmeðferð fyrir dómstólunum. Réttarfarsnefnd gerir að vísu tillögur um mjög verulegar lagabreytingar, en telur ekki heppilegt að hafa þær enn viðtækari. Má því vera, að rétt þyki að ráðast í lagasmíð á ný eftir nokkur ár, eftir að nýjar reglur hafa verið reyndar í framkvæmd um skeið. Sérstök ástæða er til að geta þess, að nefndin ræddi ítarlega, hvort hún ætti að gera tillögur um breytingar á skipan lögsagnarumdæma hér á landi. Nefndin telur að vísu, að slíkar breytingar séu æskilegar, en hún telur ekki heppilegt, að þær séu hluti af tillögum um réttarfarsumbætur, sem m. a. gera ráð fyrir að draga úr dómstörfum sýslumanna og bæjarfógeta, enda má gera ráð fyrir, að í umræður um ný lögsagnarumdæmi fléttist atriði, sem eru réttarfarsumbótum óskyld.

Aðdragandi tillögugerðar réttarfarsnefndar um einkamálameðferð.

Árið 1952 skipaði Bjarni Benediktsson dómsmálaráðherra nefnd til að endurskoða löggjöf um meðferð einkamála í héraði. Í nefndinni voru upprunalega Einar Arnórsson, Gizur Bergsteinsson og Jónatan Hallvarðsson, en síðar var Theódór B. Lindal skipaður til að taka sæti í henni. Einar Arnórsson hvarf hins vegar að eigin ósk frá störfum í nefndinni, er samning frumvarpsins var skammt á veg komin.

Frumvarp nefndarinnar var í 24 köflum og 302 greinum. Var það lagt fram á Alþingi 1955, sbr. Alpt. 1955 á bls. 176. Það náði ekki fram að ganga, en var endurskoðað og lagt fram á ný 1961, sbr. Alpt. 1961 A bls. 334. Enn fór sem fyrr, að frumvarpið varð ekki útrætt. Á þinginu 1962—3 voru sett lög um breyting á nokkrum atriðum einkamálaganna frá 1936 (lög nr. 33/1963), en ekki var þar um veigamikla endurskoðun að ræða. Á Alþingi var síðan gerð ályktun hinn 13. maí 1964 „um ráðstafanir til að hraða meðferð dómsmála“. Höfðu þeir Ólafur Jóhannesson og Jón Skaftason flutt tillögu um málið. Var dómsmálaráðherra falið að „láta rannsaka, með hverjum hætti sé unnt að hraða rekstri og afgreiðslu dómsmála hér á landi, og gera síðan að rannsókn lokinni viðeigandi ráðstafanir eða leggja tillögur um það efni fyrir Alþingi“. Á Alþingi 1965—6 fluttu Björn Fr. Björnsson, Helgi Bergs, Ólafur Jóhannesson og Ingvar Gíslason tillögu til þingsályktunar um athugun á breyttri héraðsdómskipun. Tillögumenn vildu, að skipuð yrði 5 manna nefnd til að kanna mál þetta „með það fyrir augum m. a. að stækka verulega umdæmi dómstóla og dómendum verði yfirleitt eigi fengin önnur störf en þau, sem varða dómsmál“. Tillaga þessi var ekki afgreidd, og á sömu lund fór á næsta þingi, er tillagan var endurflutt.

Á Alþingi 1966—1967 var lögð fram skýrsla Jóhanns Hafstein dómsmálaráðherra um athugun á meðferð dómsmála og dómaskipun. Hafði skýrsla þessi verið tekin saman í dóms- og kirkjumálaráðuneytinu með aðstoð Sigurðar Línal, nú prófessors. Skýrslan er ítarleg, og m. a. er þar að finna greinargerðir dómara og fleiri aðila um helstu orsakir þess, að tafir verða á meðferð dómsmála. Í greinargerðunum er einnig að finna ýmsar úrbótatillögur. Hið helsta í greinargerðunum er dregið saman í skýrslunni með þessum orðum:

1. Almenn um meðferð mála, bæði einkamála og opinberra mála.

- A. Vöntun á starfsliði er atriði, sem velflestir vikja að, og er þá bæði átt við lög-lærða fulltrúa og skrifstofulið. Til úrbóta er helst bent á, að bæta þurfi launakjör starfsfólks.
- B. Lélag aðstaða, svo sem óhentugt húsnæði. Að því er vikið í bréfi yfirborgardómarans í Reykjavík.
- C. Ófullnægjandi tækjabúnaður og úrelt vinnubrögð. Er bent á meiri vélvæðingu og vinnuhagræðingu til úrbóta á þessu sviði bæði í bréfi yfirborgardómarans og yfirsakadómarans í Reykjavík.
- D. Að dómsstörf séu aðeins lítil hluti af störfum dómenda. Benda þeir á þetta sýslumaður Húnavatnssýslu, sýslumaður Skagafjarðarsýslu og bæjarfógeti Ólafsfjarðar, en þetta á að sjálfsögðu aðeins við um embættin utan Reykjavíkur.
- E. Sérstakir erfiðleikar á samgöngum í sýslum, sbr. það sem sýslumaður Skaftafellssýslu segir um þetta efni, og ummæli sýslumanns Barðastrandarsýslu og fulltrúa sýslumanns Suður-Múlasýslu.
- F. Örðugleikar á að ná til aðila, vitna og lögmanna, sbr. m. a. bréf lagadeildar Háskólans.
- G. Um úrræði til bóta má vísa til þess, sem greinir hér á eftir, þegar fjallað er um hvorn málaflokkinn um sig, einkamál og opinber mál. Hér skal þó getið tillögu í bréfi lagadeildar Háskólans, sem er á þá leið, að skipuð verði föst nefnd, sem hafa skuli vakandi auga með framkvæmd réttarfars, fylgjast með nýjungum og gera tillögur til úrbóta.

2. Um opinber mál sérstaklega.

A. Breytt löggjöf.

Yfirsakadómarinn í Reykjavík gerir ýmsar tillögur um breytta löggjöf og skal hér talið það helsta, sem kemur fram hjá honum.

- a) Aðskilnaður rannsóknarvalds og dómsvalds.

- b) Að unnt verði að ljúka fleiri málum með dómssátt. Sú tillaga kemur einnig fram hjá sýslumanni Dalasýslu.
- c) Að unnt eigi að vera að ljúka fleiri málum með lögreglusektum. Þá tillögu gerir einnig saksóknari ríkisins.
- d) Gera eigi meðferð mála, þar sem játning sökunauts liggi fyrir, einfaldari.
- e) Að gera eigi meðferð verðlagsmála einfaldari.

B. Breytt framkvæmdaatriði.

- a) Að koma þurfi boðun sökunauts og vitna í betra horf, en mjög tefji það mál, hversu erfitt sé að ná til þeirra. Að þessu atriði víkja yfirsakadómariinn í Reykjavík, saksóknari ríkisins, settur bæjarfógeti á Siglufirði og sýslumaður Barðastrandarsýslu.
- b) Að efla þurfi rannsóknarlögreglu. Þetta kemur fram hjá yfirsakadómara í Reykjavík og bæjarfógeta Akureyrar.
- c) Að koma þurfi í betra horf bókhaldsrannsóknnum í sambandi við sakamál, svo sem með því að ráða löggiltan endurskoðanda (eða endurskoðendur) í þjónustu ríkisins. Að þessu viku einkum saksóknari ríkisins, sbr. einnig bréf yfirsakadómara og lagadeildar Háskólans.

3. Um einkamál sérstaklega.

A. Breytt löggjöf.

Fáir aðrir en yfirborgardómariinn í Reykjavík víkja að atriðum, sem lúta að breytttri löggjöf. Hann telur:

- a) Að til bóta yrði að lögfesta frumvarp það til laga um meðferð einkamála í héraði, sem án árangurs hefur verið lagt fyrir Alþingi, en ekki fengið afgreiðslu þar.
- b) Að dómsmálaskipunina í heild þurfi að endurskoða, þ. m. embættaskipunina í Reykjavík. Að þessu atriði er einnig vikið í bréfi lagadeildar Háskólans og einnig gerir það sýslumaður Húnavatnssýslu, en hann telur, að til athugunar væri að taka dómarastarfið að nokkru frá starfi sýslumanns.
- c) Yfirborgardómari bendir og á, að lagabreytingu mundi þurfa, ef taka ætti upp vitna- og aðilaskýrslur vélrænt eða vélrita ætti jafnóðum framburði í þinghaldi.

B. Framkvæmdaatriði.

- a) Skipulagsbreytingar innan embætta. Er einkum að þessu vikið, þar sem um borgardómaraembættið í Reykjavík er fjallað, sbr. það, sem fram kemur hjá yfirborgardómara. í bréfi Lögmannafélags Íslands og í framhaldi af greinargerð þess hjá Vagni E. Jónssyni hrl. Það, sem einkum virðist valda töfum á málum hjá því embætti er, hversu seint dómari sá, sem dæma á, fær málið í sínar hendur. Þyrftu því skipulagsbreytingar að miða að því, að dómari sá, sem dæmir, fengi hvert mál fyrr í hendur.
- b) Þá er undirbúningi aðila og lögmanna þeirra alláfátt og valdi það töfum á málum, en af því leiði, að þeir æski endurtekinn fresta. Kemur þetta fram m. a. hjá yfirborgardómaranum í Reykjavík, í bréfi lagadeildar Háskólans og ýmsum fleirum.
- c) Bent er loks á mikla málamerð og sívaxandi málafjölda, sbr. einkum það, sem kemur fram hjá yfirborgardómaranum í Reykjavík, svo og skýrslur þær, sem hér eru birtar.

Á árinu 1966 skipaði dómsmálaráðherra réttarfarsnefnd, sem starfaði til 20. desember 1972. Þegar nefndin hætti störfum. voru nefndarmenn 9, en í upphafi voru þeir færri. Formaður nefndarinnar var Baldur Möller ráðuneytisstjóri. Á vegum

Þessarar nefndar sömdu Magnús Thoroddsen borgardómari og Stefán Már Stefánsson, nú prófessor, frumvarp til laga um áskorunarmál, en með því var stefnt að því að flýta meðferð einfaldari einkamála. Um þetta voru síðan sett lög nr. 49/1968, sem fyrr eru nefnd. Á vegum nefndarinnar samdi einn nefndarmanna, Theodór B. Lindal, frumvarp til laga um breyting á gjaldþrotaskiptalögum, er stefndu að því að gera rannsóknir gjaldþrotamála einfaldari og fljótlegru. Voru sett um þetta efni lög nr. 32/1972.

Umbætur í dómsýslu hafa mikið verið ræddar meðal lögfræðinga og í fjölmiðlum. Réttarfarsnefnd vill sérstaklega nefna grein eftir Hrafn Bragason borgardómara í Tímariti Lögfræðinga 1. hefti 1969. Er meginefni tillagna Hrafns það, að 8 „fylkisdómar“ taki við flestum verkefnum núverandi héraðsdómara í dómsýslu. Lagt var til, að einn fylkisdómur yrði í hverju kjördæmi, þó með minni háttar frávikum. — Að undanfögnu hefur komið fram hörð gagnrýni á ástandið á dómsmálasviðinu í fjölmiðlum. Hafa m. a. samtök héraðsdómara látið uppi álit sitt í þessa átt. Réttarfarsnefnd telur athugasemdir um seinagang dómsmála viðamestar þess, er fram hefur komið í þessum umræðum.

Kostnaður.

Dómsmálum mun ekki fjölga við það eitt að stofnaðar verði tvær lögréttur á landinu. Rök fyrir fullyrðingu í þá átt eru engin. Þó er hinu ekki að leynd, að kostnaður getur aukist við meðferð málanna. Réttarfarsnefnd telur ólíklegt að unnt verði að bæta ástandið og hraða afgreiðslu dómsmála að óbreyttu dómstólakerfi nema með einhverri fjölgun dómara og annarra starfsmanna við dómsýsluna. Þó má ætla, að það myndi horfa til fljótari afgreiðslu, ef lögfestar væru þær breytingar einar, sem réttarfarsnefnd gerir tillögur um í frumvarpi um breyting á einkamálalögum frá 1936. Líkur henda til þess, að stofnun lögréttanna myndi leiða til þess, að fjölga yrði fólki eitthvað umfram það, sem vera myndi að óbreyttu kerfi. Stafar þetta einkum af því, að þrír menn sætu oftast í dómi, sem er mikilvægt réttaröryggisatriði. Þá myndi það og leiða til útgjalda, að hinir nýju dómstólar þyrftu húsnæði, sem vafasamt er, hvort hagræðing hjá héraðsdómsembættum kæmi á móti. Í frumvarpinu er gert ráð fyrir, að embættisdómarar í lögréttunum báðum verði ekki færri en 15. Að sjálfsögðu myndi mega fækka mönnum við ýmsa héraðsdómstóla verulega, ekki síst í Reykjavík. Réttarfarsnefnd hefur reynt að áætla fjölda lögréttumála á grundvelli þeirra upplýsinga um málafjölda, sem finna má í dómsmálaskýrslum Hagstofunnar um árin 1966—68 og 1969—71. Niðurstöðurnar eru háðar mörgum óvissuþáttum, og þykir því nægja að taka hér fram, að nefndin telur líkur til, að árlegur fjöldi einkamála á næstunni verði um 600 (þar af um 100 áfrýjanir) og árlegur fjöldi opinberra mála um 100 (þar af um 50 áfrýjanir). Ef þetta væri rétt, þyrftu dómarar í lögréttunum sennilega að vera 15—20 að tölu eins og þetta frumvarp gerir ráð fyrir. Á móti mætti ef til vill fækka borgardómurum, sakadómurum og öðrum héraðsdómurum um allt að 10 manns.

Um leið og ofanskráð er sagt um kostnað við að stofna lögréttur hér á landi í samræmi við þetta lagafrumvarp, verður þess að minnast, að fjölgun starfsmanna við dómstólana er hvort sem er óhjákvæmileg og að bæði öruggari og greiðari meðferð mála ætti að fást, ef frumvarpið verður lögfest. Skal þetta nú rökstutt nokkuð.

Markmið tillagna réttarfarsnefndar.

Í tillögum sínum hefur réttarfarsnefnd aðallega stefnt að tvennu:

Hraðari meðferð dómsmála.

Meiri aðskilnaði dómsvalds og framkvæmdavalds.

Fyrra atriðið, hraðari málsmeðferð, hefur sem fyrr segir verið aðalefni þeirra umræðna, sem fram hafa farið að undanfögnu í fjölmiðlum um dómsýslu í landinu. Leikur ekki á tveim tungum, að dómstólameðferð nær tilgangi sínum best, ef hún

tekur stuttan tíma. Oft eru mál hluti af fjármálaviðskiptum í atvinnurekstri eða milli einstaklinga, og er það oftast báðum aðilum til óhagræðis og stundum verulegs fjártjóns, ef það dregst að fá úrslit þrætu þeirra. Þó að mál snúist um annað en viðskipti, gildi langoftast hið sama. Síðara atriðið, meiri aðskilnaður dómssvalds og framkvæmdavalds, er einnig stórt réttaröryggismál. Hefur það oft verið rætt, m. a. hafa komið fram tillögur á Alþingi, er mótast hafa af þessu sjónarmiði. Er fyrir að því vikið. Í greinargerð um þingsályktunartillögu Björns Fr. Björnssonar o. fl. á Alþingi 1965—6 sagði m. a.: Í þjóðfélögum, sem búa við réttarfar bundið vestrænum réttarreglum og réttarvitund, þykir eigi fara vel saman, að dómendur hafi einnig á hendi umsvifamikil umboðsstörf. Af þeirri sök hefur stefnan verið sú að draga sem mest úr hendi dómenda umboðsleg embættisstörf og búa þannig að dómstólunum, að þeir hafi sem óháðasta og traustasta aðstöðu við úrlausn dómsmála.” — Væntanlega efast fáir um, að æskilegt sé að reyna að ná þeim tveimur meginmarkmiðum, sem réttarfarsnefnd hefur stefnt að með tillögum sínum, og verða þau ekki rædd frekar hér.

Hitt er vissulega mjög vafasamt og jafnframt umdeilanlegt, hvernig best sé að ná þessum markmiðum. Vert er að huga að þeim tillögum, sem fram komu 1966, þegar safnað var gögnum til skýrslu dómsmálaráðherra, sem fyrir er fjallað um. Til greina kemur fjölgun starfsliðs, bætt húsnæðisaðstaða og tækjabúnaður. Réttarfarsnefnd telur, að allt mundi þetta stuðla að auknum hraða í meðferð dómsmála, en það er ekki í verkahring nefndarinnar að fjalla nánar um þessi atriði. Ábendingar komu fram um, að óheppilegt væri, hve lítill hluti af störfum ýmissa dómara dómstörfin væru. Ef tillögur réttarfarsnefndar ná lögfestingu, myndi fyrir þetta girt varðandi viðameiri mál. Í ábendingunum er rætt um samgönguferfiðleika og framkvæmdaerfiðleika við að ná til aðila og vitna. Vissulega má segja, að þetta verði ekki auðveldara, ef öll mál, er veruleg kveður að, eru sett í hendur tveggja dómstóla, sem aðallega starfa á tveimur stöðum. Þess er þó jafnframt að geta, að í frumvarpi um breytingar á einkamálaölgunum er gert ráð fyrir svonefndum aðalflutningi mála og að þá komi fram allar eða flestar munnlegar skýrslur. Myndi þetta bæta skipulagið á þessu sviði og leiða til þess, að menn væru betur undir það búnir en nú mun oft vera að koma fyrir dóm til að gefa skýrslur. Ýmsar tillögur nefndarinnar um breytingar á málsmeðferð ættu að leiða til meiri hraða í meðferð fyrir dómstólunum, t. d. stytting dóma o. fl., sem áður er að vikið og nánar er rætt um í sambandi við annað frumvarp.

Loks er þess að geta, að það skiptir nokkru, að mála fjöldi fyrir Hæstarétti er nú svo mikill, að veruleg töf verður oft á því, að mál séu flutt og dæmd. Þetta myndi vafalaust breytast, ef lögréttur yrðu settar á stofn.

Athugasemdir við einstaka kafla og greinar frumvarpsins.

Um 1. gr.

Í 1. gr. segir, að tvær lögréttur skuli starfa hér á landi.

Um 2. gr.

Í 2. gr. ræðir um dómara í þessum dómstólum. Réttarfarsnefnd telur, að veruleg stjórnunarstörf muni leggjast á forseta lögréttanna, og sé ekki heppilegt, að þeir séu valdir úr hópi embættisdómara til stutts tíma. Um það hafa hins vegar komið fram tillögur frá dómurum, a. m. k. við bæjarþing Reykjavíkur um þann dómstól. Eins og áður segir er nokkur óvissa um fjölda dómara, og því þykir heppilegt að hafa heimild fyrir dómsmálaráðherra til að ákveða töluna.

Um 3. gr.

Í 3. gr. segir um skipun dóms hvert sinn, og er ráðgert að aðalreglan verði sú, að dómendur verði þrír. Réttarfarsnefnd er að vísu þeirrar skoðunar, að stundum

verði þessa ekki brýn þörf, þó að skylt verði eftir frumvarpinu. Hitt er jafnvíst, að í því felst verulegt réttaröryggi, og telur nefndin ekki ástæðu til að ganga lengra í að heimila dómþing með einum dómara en gert er í 3. gr.

Um 4. gr.

Í 4. gr. er heimilað að setja menn til dómstarfa, ef óhjákvæmilegt er. Ef maður er settur til tiltekins tíma, tekur hann laun eins og aðrir embættisdómarar, en sé hann settur til meðferðar einstaks máls, fær hann þóknun fyrir það. Er þetta önnur aðferð en tíðkanleg er nú í Hæstarétti, þar sem settir dómarar munu ætíð fá greitt fyrir hvert mál, einnig þegar setning stendur nokkurn tíma. Skv. 2. mgr. skal setja mann til að sinna forsetastarfi í lögréttu, ef forföll forseta og varaforseta standa viku eða lengur. Þetta hefur valdið nokkrum vafa við aðra dómstóla.

Um 5. gr.

Skilyrði til að fá skipun sem embættisdómari í lögréttu eiga skv. 5. gr. að vera hin sömu og héraðsdómaraefni þurfa að fullnægja, sbr. 32. gr. einkamálalaga. Það er nýmæli, tekið upp í samræmi við tillögur, er fram hafa komið í umræðum um dómaskipanina, að leita skuli umsagnar um umsækjendur hjá sérstakri nefnd. Umsögnin er ekki bindandi. Gert er ráð fyrir, að dómsmálaráðherra setji reglur, m. a. um val fulltrúa héraðsdómara (t. d. um fresti til að skila tilnefningun, stjórn kosningar o. s. frv.). Þá getur ráðherrann sett reglur um afleiðingar þess, að nefndarmenn eru ekki tilnefndir, um varamenn og um starfshætti nefndarinnar, t. d. fresti til að skila álitserðum.

Um 6. gr.

Í 6. gr. eru ákvæði um, hvernig lögréttudómurum verði vikið úr starfi, og er það byggt á 35. gr. einkamálalaganna.

Um 7. gr.

Í 7. gr. er heimild til að kveðja til sérfróða meðdómendur. Hliðstæðar heimildir eru í 200. gr. einkamálal. og 5., sbr. 8.—14. gr. laganna um meðferð opinberra mála. Engin heimild er nú til að kveðja sérfróða meðdómendur til starfa í Hæstarétti. Í frv. er ekki gert ráð fyrir, að mönnum sé skylt að taka að sér meðdómendastörf í lögréttunum, og er það önnur regla en er í 8. gr. laga um meðferð opinberra mála. Að vísu er hugsanlegt, að erfitt verði að fá hina hæfustu menn, ef starfið er ekki borgaraleg skylda, en þó þykir illa eiga við að knýja menn til dómsstarfa, sem þeim af einhverjum ástæðum er óljúft að sinna. — Hin almennu skilyrði, sem tilgreind eru í frumv. eru hin sömu og í 9. gr. laga um meðferð opinberra mála, en þó er þess ekki krafist, að meðdómandi hafi óflekkað mannorð. Er það hugtak nú lítt notað í lögum. Hitt er sjálfsagt, að formaður dóms gæti þess, að hinir sérfróðu meðdóm-menn séu valinkunnir. — Með orðinu málsástæðu er átt við fullyrðingu um staðreynd, sem aðili byggir kröfu sína á. Þessi merking orðsins er ekki föst í lagamáli því að stundum eru lagarök einnig talin til málsástæðna, en merkingin, sem hér er notuð, þykir henta best. Með orðinu aðila er átt við þann, sem gerir dómkröfu eða sem slíkrí kröfu er beint að. Sá sem er þátttakandi til réttargæslu er ekki aðili skv. þessari skilgreiningu. Ef hann gerir kröfu eða kröfu er beint gegn honum, sem telja verður að sé ranglega gert skv. núgildandi réttarreglum, verður þó að telja hann aðila, meðan ákvörðun dómsins um kröfuna liggur ekki fyrir. Réttast er að vísa slíkum kröfum strax frá dómi.

Um 8. gr.

Í 8. gr. er fjallað um hæfi til meðferðar einstaks máls, skal fara um það atriði eftir sömu reglum og í Hæstarétti, sbr. 6. gr. hæstaréttarlaga nr. 75/1973.

Um 9. gr.

Greinin þarfnast ekki skýringar.

Um 10. gr.

Í 10. gr. er mælt fyrir um annað starfslið en dómara. Er ákvæðið nægilega rúmt til að skipa eða ráða mætti löglærða aðstoðarmenn, ef heimild væri til þess í fjárlögum. Ekki þótti næg ástæða til að gera það að skilyrði, að skrifstofustjórar lögréttanna hefðu lagapróf, en lögfræðingar í þessu starfi gætu unnið störf, sem ólög-lærðir skrifstofustjórar gætu ekki, t. d. gefið út stefnur og leiðbeint aðilum, ef þess er brýn þörf, sbr. 46. gr. 2. mgr.

Um 11. gr.

Í 11. gr. eru fyrst ákvæði um bækur þær, sem halda skal í lögréttu, og um mála-skrá. Ekki þykir ástæða til að hafa sérstaka atkvæðabók, svo sem er í Hæstarétti, en sératkvæði ætti að sjálfsögðu að færa í dómabók. Gerðabók er ætluð til að skrá í hana athafnir, sem ekki eru dómsathafnir, t. d. um skipan dóms, sbr. 3. og 7. gr. Vegna þróunar í skrifstofutækni þykir rétt, að rúm heimild sé fyrir dómsmálaráð-herra til að setja reglur um gerð bókanna og málaskrána, m. a. að þær megi vél-rita. Frv. um breyting á einkamálal. varðandi hljóðritanir liggur nú fyrir Alþingi.

Í síðari málsgr. 11. gr. segir, hverjir eigi rétt á endurritum eða ljósritum úr bók-um eða af öðrum gögnum lögréttu. Hér er komið að allmiklu álitamáli. Í 44. gr. einkamálal. segir, að dómara sé skylt að láta „viðkomendur“ fá staðfest eftirrit. Ekki er orðið „viðkomendur“ skýrt í lögnum eða greinargerðinni, sem kom fram um þau í upphafi. Reglurnar gilda einnig um opinber mál, sbr. 19. gr. 2. mgr. laganna um meðferð opinberra mála. Þess munu dæmi, að vafi hafi verið um, hvort verða ætti við ósk um afhendingu dóms og skjala, einkum frá sakadómi. Ekki er unnt að segja, að um þetta hafi myndast glöggar venjureglur. Í Danmörku gildir um þetta atriði 41. gr. réttarfarslaganna, og er meginreglan sú, að rétt til að fá endurrit eiga aðilar og aðrir, sem „deri har retlig interesse“. Nánari reglur eru um þetta í lögnum og venjur hafa myndast. Í 135. gr. norsku laganna um meðferð einkamála segir, að aðilar geti kannað bækur dómstóla og skjöl mála og fengið endurrit. Hið sama gildir um aðra, þegar báðir aðilar samþykkja, eða um lögvarða hagsmuni er að ræða. Allir geta krafist endurrits úr bókum dómstóla um það, sem í þær er skráð um þinghöld fyrir opnum dyrum, svo og um þinghöld fyrir luktum dyrum, þegar síðar er heimilað að birta það. Skv. norsku lögnum um meðferð opinberra mála, 131. gr., er það meginreglan, að aðilar og aðrir, sem það skiptir máli, geta fengið endurrit úr bókum og skjölum. Þær dönsku og norsku reglur, sem hér hafa verið raktar, sýnast einnig gilda um dómana sjálfa. — Í frv. þessu er lagt til, að dómur séu öllum aðgengilegir, þó að stundum skuli halda nöfnum leyndum, þ. e. þegar um einkamálefni er að ræða, sbr. 57. gr. 4. mgr. Reglan um að allir geti fengið endurrit dóma, er í samræmi við það sjónarmið, að dómstólarnir skuli viðhafa opinbera málsmeðferð og fá þannig nauðsynlegt aðhald. Það sýnist hins vegar vafasamt, að hið síðara eigi við um skjöl og færslur í bækur dómstólsins. Ekki hefur þótt ástæða til að taka upp sams konar reglu og gildir í Noregi, að öllum sé heimilt að fá endurrit um opin réttarhöld. Þess vegna munu t. d. blaðamenn, ef frv. þetta verður að lögum, ekki eiga rétt til að fá slík endurrit nema með samþykki aðila. Þó að orðið aðili taki yfirleitt ekki til þeirra, sem eru til réttargæslu, er eðlilegt að láta það ná til þeirra hér, nema dómara þyki lítið eða ekkert að þeim vikið í bókum eða skjölum.

Um 12. gr.

Í 12. gr. kemur m. a. fram ráðagerð þess efnis, að lögréttuþing séu haldin utan Reykjavíkur og Akureyrar, og eru settar reglur um ákvarðanir um það atriði.

Um 13. gr.

Í 13. gr. felst sú meginregla, að þinghöld skuli vera opin í lögréttunum. Síðan eru reglur um ýmsar undantekningar, en líklegt er, að skýringar þessara reglna þyki stundum erfiðar. Þó þykir ekki unnt að hafa orðalagið með öðrum hætti í skýringum sínum verða dómara í lögréttunum að hafa þá meginreglu í huga, að

dómþing skuli heyja í heyranda hljóði. Reglurnar eru að nokkru byggðar á 39. gr. einkamálalaga, 16. gr. laga um meðferð opinberra mála og 6. gr. mannréttindasáttmála Evrópu.

Um 14. gr.

Í 14. gr. eru fyrst reglur um, að íslenska sé þingmálið. Vísað er til 40. gr. einkamálalaga. Þó er þess gætt, sem segir í 6. gr. mannréttindasáttmála Evrópu, að ákærði eigi „rétt til að fá ókeypis aðstoð tólks, ef hann skilur ekki eða talar mál það, sem notað er fyrir dómi“. Í 2. mgr. er nýmæli um aðstoð, þegar fólk kemur fyrir dóm, en getur ekki heyrt eða tjáð sig á venjulegan hátt.

Um II. kafla.

Í þessum kafla eru ákvæði um dómvald lögréttumanna, þ. e. í raun um verkskiptingu lögréttanna og héraðsdómstólanna.

Um 15. gr.

Í 15. gr. er sú meginregla fólgin, að í sumum málum séu lögréttur fyrsta dómstig, en í öðrum annað dómstig.

Um 16. gr.

Í 16. gr. eru talin upp þau mál, sem lögréttur skulu fjalla um sem fyrsta dómstig. Með „almennum einkamálum“ er átt við þau dómsmál, sem nú er fjallað um á bæjarþingum og aukadómþingum, svo og þau mál, sem nú er fjallað um í sjó- og verslunardómum og fasteignadómstólunum (merkjadómum í Reykjavík og á Akureyri, landamerkjadómum, vettvangsdómum). Athygli skal vakin á því, að í frv., sem réttarfarsnefnd hefur samið um breyting á einkamálal., er lagt til, að þessir sérdomstólar verði lagðir niður. Hugsanlegt er, að mál, sem nú eru úrskurðuð í sátta- nefndum, geti farið fyrir lögréttu sem 1. dómstig, ef þetta frv. nær samþykki. Hins vegar er ekki gert ráð fyrir, að verkefni flytjist til lögréttu frá fógeta-, uppboðs-, skipta- eða þinglýsingardómum, enda eru mál, sem nú koma fyrir þessa dómstóla, ekki talin „almenn einkamál“, hvorki í frv. þessu né skv. almennri lagamálsvenju. Hið sama er að segja um þau mál, sem stjórn Lögmannafélags Íslands fjallar nú um, og hefur réttarfarsnefnd ekki gert tillögu um, að þeim úrskurðum stjórnarinnar, sem nú má skjóta til Hæstaréttar, skuli í þess stað skotið til lögréttanna. — Hugtakið „opinber mál“ táknar þau dómsmál, sem handhafar ríkisvalds, ákærvalds, höfða til refsingar lögum samkvæmt, og mál, sem skv. 2. gr. laganna um meðferð opinberra mála nr. 74/1974 skulu sæta rannsókn og meðferð eftir þeim lögum, sbr. hið sögulega yfirlit framfar í þessari greinargerð. Telja verður mikið vafaatriði, hvaða opinber mál eigi að koma fyrir lögréttur sem 1. dómstig, og þarf við ákvörðun um það að meta hagkvæmnissjónarmið og réttaröryggissjónarmið. Réttarfarsnefnd hefur eftir ítarlegar umræður orðið sammála um þá tillögu, sem fram kemur í 16. gr. þessa frumvarps. Ef frumvarpið nær samþykki, myndu verkefni siglingadóms og verðlagsdóms skerðast mikið, og er vafasamt, að ástæða sé til að þessir dómstólar starfi áfram. Nefndin telur, að þá ætti að leggja niður. Sem fyrr segir hefur nefndin lagt til, að sjó- og verslunardómar verði lagðir niður.

Um 17. gr.

Greinin þarfnast ekki skýringar.

Um 18. gr.

Í 18. gr. er reynt að koma í veg fyrir, að mistök við höfðun mála leiði til frá- vísana og óþarfa tafa.

Um 19. gr.

Í 19. gr. er heimild fyrir ríkissaksóknara og dómismálaráðherra til að fela lögréttunum að kveða upp úrskurði í opinberum málum. Aðrir, sem með ákærvald fara, geta ekki tekið ákvörðun um þetta atriði.

Um III. kafla.

Um 20. gr.

Óþarft hefur þótt að hafa í lögréttulögunum ítarlegar reglur um réttarfarið, þegar lögrétturnar fjalla um mál sem 1. dómstig, þar sem nægja þykir að visa til laga um meðferð einkamála í héraði nr. 85/1936 og laga um meðferð opinberra mála nr. 74/1974, svo og önnur ákvæði, sem minna máli skipta. Hér skulu talin heiti þeirra kafla einkamálalaganna, sem gilda eiga skv. frv. um lögréttumál:

- IV. kafli Um sakaraðila.
- V. kafli Er nú úr gildi fallinn.
- VI. kafli Um sakarefnið.
- VII. kafli Um varnarþing.
- VIII. kafli Um stefnur.
- IX. kafli Almennar reglur um málsmeðferð.
- X. kafli Um sönnun og sönnunargögn.
- XI. kafli Um gjafasókn.
- XII. kafli Um málskostnað.
- XIII. kafli Um réttarfarssektir.
- XVII. kafli Um víxilmál og tékka o. fl.
- XVIII. kafli Um mál til faðernis óskilgetinna barna.
- XIX. kafli Um mál til ógildingar skjala o. fl.

Ekki er vísað í I.—III. kafla einkamálal., enda leggur réttarfarsnefnd til í öðru frumvarpi, að I. kafli (um sáttir) sé felldur úr gildi. Í II. kafla einkamálal. eru ákvæði um dómara o. fl., sem fjallað er um í frv. þessu. III. kafli laganna er um þinghöld, þingbækur, þingvotta o. fl., sem um ræðir í þessu frv.

Um aðra kafla í einkamálal., sem ekki er vitnað til í 20. gr. frumvarpsins, er þessa að geta: Í XIV. kafla er mælt fyrir um dóma og úrskurði, en það efni er mælt fyrir um varðandi lögrétturnar í V. kafla frumv. XV. kafli einkamálal. er úr gildi, en XVI. kafli er um sjó- og verslunardómsmál og er lagt til í öðru frumv., að hann sé numinn úr gildi. XX. kafli einkamálal. á ekki við. — Þess er að geta, að XVII.—XIX. kafla einkamálal. verður sjaldan beitt í lögréttunum. Er aðalreglan sú, að þessi mál fari fyrir héraðsdóm í upphafi.

Þeir kaflar í lögunum um meðferð opinberra mála, sem skv. 20. gr. eiga að gilda um málsmeðferð í lögréttunum, nefnast:

- III. kafli Um ákærvaldið.
- IV. kafli Um varnarþing.
- VI. kafli Um hald á munum.
- VII. kafli Um leit.
- VIII. kafli Um handtöku.
- IX. kafli Um gæsluvarðhald og aðra gæslu á sökunaut.
- X. kafli Almennar reglur um rannsókn opinberra mála fyrir dómi.
- XI. kafli Um sækjanda og verjanda.
- XII. kafli Um vitni, mat, skoðun og skjöl.
- XIII. kafli Um sönnunarbyrði og mat sakargagna.
- XIV. kafli Um mál ungmenna, sektarvald lögreglustjóra og lögreglumanna, dómsáttir og ákæru.
- XV. kafli Um flutning og meðferð opinberra mála fyrir héraðsdómi.
- XVI. kafli Um sakarkostnað.
- XVII. kafli Um bætur til handa þriðja manni.
- XVIII. kafli Um bætur til handa sökuðum mönnum o. fl.
- XIX. kafli Um sektir.

Í 20. gr. er ekki vísað til I. kafla laganna um meðferð opinberra mála í heild, en kaflinn fjallar um það, til hvaða mála lögin taki. Hitt er annað, að í 16. gr. segir,

að skilgreiningu laganna á því, hvað sé opinbert mál, skuli nota. Í I. kafla er 3. gr., sem gilda skal skv. 20. gr. frv. um lögréttur, en í grein þessari er almennt ákvæði um meðferð borgararéttarkrafna í opinberum málum, sbr. nánar XVII. og XVIII. kafla. Ekki er vísað í II. kafla um dómendur í héraði. Ástæða er til að geta þess, að í 6. gr. laganna er sagt fyrir um dómstörf sjó- og verslunardóms í opinberum málum, en það ákvæði yrði óvirkt, ef samþykkt yrði að afnema XVI. kafla einkamálalaganna. Ekki er í 20. gr. vitnað í XX. kafla laganna um meðferð opinberra mála, sem er um dóma og úrskurði, sbr. það, sem fyrr segir um einkamál hér að lútandi. Í 20. gr. er ekki heldur vikið að XXI. og XXII. kafla um kæru til æðra dóms og um áfrýjun. Þessir kaflar gilda um málskot til lögréttanna samkvæmt 24. gr. Ekki er vikið að XXIII. kafla í 20. gr. frumvarpsins, en þar er fjallað um endurupptöku dæmdra opinberra mála, en í 58. gr. frv. er ákvæði, sem felur í sér, að þessum kafla yrði beitt um endurupptöku máls í lögréttu.

Um 21. gr.

Í 21. gr. er sú regla sett fram, að í einkamálum skuli stefnur til lögréttanna vera réttarstefnur. Aðilar sjálfir eða lögmenn þeirra geta þess vegna ekki gefið út stefnur þessar, eins og þeir geta, þegar stefnt er í héraði. Ákvæði 21. gr. þykir líklegt til að tryggja, að stefnu séu vandaðar og að ekki þurfi að koma til frávísana vegna galla á stefnumum. Hins ber að geta, að aðsetur lögréttanna verða í Reykjavík og Akureyri, ef frumv. þetta nær samþykki, og af þeim sökum er æskilegt, að héraðsdómarar um allt land geti gefið út stefnur til lögréttanna, svo sem lagt er til í frumvarpinu.

Um 22. gr.

Í 22. gr. er ákvæði um þingsókn af hálfu saksóknara í þeim opinberu málum, sem lögréttur fjalla um sem fyrsta dómstig. Ekki þykir unnt vegna kostnaðar að setja þá reglu, að alltaf sé sótt þing fyrir ákærvaldið, en þó er gert ráð fyrir, að það sé oftar gert en nú tíðkast.

Um IV. kafla.

Í þessum kafla segir um heimild til að kæra mál og áfrýja til lögréttanna og hvaða réttarfarsreglur skuli nota, þegar lögrétta fjallar um mál sem 2. dómstig. Mest er stuðst við hæstaréttarlögin nr. 75/1973, en samhengis vegna þótti rétt að taka upp í frumv. ákvæði, sem að öllu eru eins og í hæstaréttarlögunum. Um kæru og áfrýjun opinberra mála þótti nægja að vísa til XXI. og XXII. kafla laganna um meðferð opinberra mála, sbr. ummæli hér á undan.

Um 23. gr.

Greinin þarfnast ekki skýringar.

Um 24. gr.

Í 24. gr. segir, að um kæru og áfrýjun opinberra mála gildi nýnefndir kaflar laganna um þau mál. Sérstök ákvæði eru í 45. gr. frv. um ágrip dómsgerða, sem ekki skal útbúa nema sérstaklega standi á. Er því í 24. gr. gerð undantekning varðandi ákvæði í 180. gr. laganna um meðferð opinberra mála.

Í 2. mgr. 24. gr. eru ákvæði efnislega sams konar og í 13. gr. 2. mgr., 14. gr., 15. gr. og 16. gr. hæstaréttarlaganna. Þó er gert ráð fyrir því, að bæði ráðherra og forseti lögréttunnar hafi sjálfstæða heimild til að leyfa áfrýjun, þó að áfrýjunarfjárhæð sé ekki náð. Í hæstaréttarlögunum veitir ráðherra leyfið, en ekki má hann gera það nema Hæstiréttur mæli með því.

Um 25. gr.

Í 25. gr. er sams konar regla og í 17. gr. hæstaréttarlaganna.

Um 26. gr.

26. gr. svarar til 18. gr. að mestu. Þó er skv. frv. ekki unnt að skjóta máli til lögréttu til að fá staðfestan lokadóm úr héraði, enda sýnist lítil ástæða til slíks.

Um 27. gr.

Í 27. gr. er sams konar regla og í 19. gr. hæstaréttarl. Vert er að geta þess, að orðið aðili er hér torskýrt, en ekki eru tók á að freista þess að hafa skýrari ákvæði í frv.

Um 28. gr.

Í 28. gr. er sams konar regla og í 20. gr. hæstaréttarlaganna.

Um 29. gr.

Í 29. gr. ræðir um kærueimildir. Reglurnar eru hinar sömu um úrskurði héraðsdómara í almennum einkamálum og þær, sem um slíka úrskurði eru settar í 21. gr. hæstaréttarl. Ekki er heimilt að áfrýja úrskurðum, sem kæra má, fyrr en með aðalmálinu, en málið myndi sæta kærumeðferð skv. 3. mgr. 29. gr. Í frv. er lagt til, að allir úrskurðir skipta-, fógeta-, uppboðs- og þinglýsingardómstólanna verði kæranglegir. Nú er reglan sú eftir 21. gr. hæstaréttarlaganna, að hin viðameiri af þessum úrskurðum skal senda til Hæstaréttar með áfrýjun, en ekki kæru. Þessi tvískipting sýnist vera ástæðulítill. Ef frv. nær samþykki að þessu leyti, þarf að endurskoða ákvæði hæstaréttarlaganna um áfrýjun úrskurða nýnefndra dómstóla frá lögréttunum til Hæstaréttar.

Í 2. mgr. 29. gr. frv. er að nokkru byggt á 21. gr. hæstaréttarlaganna, en leitast við að gera ljósara en nú er, hvenær áfrýjunardómstóll getur lagt fyrir héraðsdómara, hvernig með mál skuli fara. Er efni hins nýja ákvæðis það, að kæra skv. þessari málsgrein getur ekki leitt til annars en áminningar, ef genginn er lokadómur í máli eða meðferð þess lokið formlega með öðrum hætti. Í slíkum tilvikum ber að kæra eftir 1. mgr. eða XXI. kafla laganna um meðferð opinberra mála — eða áfrýja. Ef mál er hins vegar enn fyrir héraðsdómi, á dómari vegna kæru skv. 29. gr. 2. mgr. kost þeirra úrræða, sem talin eru í 26. gr. frumvarps þessa.

Í 3. og 4. mgr. 29. gr. er leitast við að stemma stigu við frávisunum vegna þess, að ekki hafi verið notuð rétt málskotsleið.

Um 30. gr.

Í 30. gr. frumvarpsins er að mestu byggt á 22 gr. hæstaréttarlaganna.

Um 31. gr.

31. gr. er sama efnis og 23. og 24. gr. hæstaréttarlaganna.

Um 32. gr.

Greinin er sama efnis og 25. og 26. gr. hæstaréttarlaganna.

Um 33. gr.

Í 33. gr. er sama efni og í 27. gr. hæstaréttarlaganna.

Um 34. gr.

Greinin þarfnast ekki skýringa, en efni hennar svarar að verulegu leyti til 28. og 29. gr. hæstaréttarlaganna.

Um 35. gr.

Greinin er byggð á 30. gr. hæstaréttarlaganna.

Um 36. gr.

Greinin byggir á 31. gr. hæstaréttarlaganna.

Um 37. gr.

Greinin byggir á 32. gr. hæstaréttarlaganna.

Um 38. gr.

Greinin byggir á 33. gr. hæstaréttarlaganna.

Um 39. gr.

Í 39. gr. frumv. er rætt um áfrýjunarstefnu, og eru ákvæðin að mestu í samræmi við 34. gr. og 35. gr. hæstaréttarl. með þeirri breytingu, sem leiðir af ákvæði 21. gr. um útgefendur stefna til lögréttanna og af ákvæði 12. gr. um þingdaga.

Um 40. gr.

Greinin er sama efnis og 36. gr. hæstaréttarlaganna.

Um 41. gr.

Í 41. gr. er stuðst við 39. gr. hæstaréttarlaganna.

Um 42. gr.

Í 42. gr. eru reglur um sömu atriði og 39. og 44.—46. gr. hæstaréttarl., en ekki eru reglurnar að öllu leyti sama efnis. Hér er tekið fram, að óþarft sé að stefnuvottar birti áfrýjunarstefnu, en nægilegt sé, að varnaraðili áriti hana um, að hann falli frá birtingu. Hið sama gildir um áritun lögmanns hans. Venjureglur um þetta atriði eru nú taldar þær, að þessi háttur sé löglegur um hæstaréttarstefnur, en ekki um stefnur til héraðsdóms. Um efni greinargerða segir hér nokkuð annað en í 44. gr. hæstaréttarl. Tekið er fram, að staðfestar dómsgerðir úr héraði skuli leggja fyrir lögréttu jafnskjótt og verða má, en afgreiðsla þeirra getur dregist, og er því ekki unnt að krefjast þess, að dómsgerðirnar séu lagðar fram við þingfestingu.

Í 2. mgr. 42. gr. segir, að nýjum kröfum megi koma að í lögréttu, ef sérstaklega stendur á. Er þetta látið velta á því einu, hvort afsakanlegt þyki, að krafan var ekki gerð í héraði. Nýjum málsástæðum má hins vegar eftir frumvarpinu jafnan koma að í lögréttu, þ. e. málsástæðum, sem ekki var getið í héraði. Er þetta rýmri regla en gildir skv. hæstaréttarlögunum, og svo er um annað í þessari málsgrein. Þótti þetta eðlilegt, einkum vegna þess, að hlutverk lögréttanna er almennt hugsað líkara fyrsta stigi dómstóls en hlutverk Hæstaréttar er nú. Heimilt skal vera að koma að nýjum sönnunargögnum, svo sem nú er leyft í Hæstarétti yfirleitt, þótt ekki sé það lögfest um þann dómstól. Þá er hér heimilað að leggja fram skriflega aðilaskýrslu, en það er ekki tíðkað í hæstaréttarmálum. Ekki er talin ástæða til að hafa hér fremur en í III. kafla ákvæði um útivist aðila, sbr. þó 22. gr. og 43. gr. Skv. 23. gr. fer um hana eftir 39. og 40. gr. hæstaréttarlaga, þegar um málskot er að ræða.

Um 43. gr.

Í 43. gr. segir um skyldu til þingsóknar af hálfu ákærvaldsins, sbr. 22. gr.

Um V. kafla.

Í þessum kafla eru ýmis ákvæði, sem gilda, hvort sem lögréttur starfa sem 1. eða 2. stigs dómstóll, en önnur ákvæði almenns eðlis eru í I. kafla.

Um 44. og 45. gr.

Í 44. og 45. gr. eru ákvæði um framlagningu skjala, og hefur ekki verið gerð tillaga um, að skylt sé að útbúa ágríp dómsgerða eins og í Hæstarétti. Aðalástæðan til þessa er kostnaðurinn, er ágrípsgerðinni fylgir. Hins vegar er heimilað, að dómsformaður gefi fyrirmæli um sérstök tilvik.

Um 46. gr.

Í 46. gr. eru fyrirmæli um sáttaumleitun. Til greina kom að hafa 1. málsg. nokkru ítarlegri til að hvetja dómsformann til sáttaumleitana. Er vafamál, hvernig með skuli fara, ef hann gengur langt í þessum tilraunum, því að hann kann þá að hafa tjáð sig um álit sitt á því, hver sé líkleg úrslit málsins. Leggja verður það á vald dómsformanns, hvaða aðferð hann notar, en eðlilegt er, að hann víki síðar sæti, ef hann hefur gengið langt í að segja hug sinn um málsefnið.

Í 2. mgr. 46. gr. er komið að vandasömu atriði, sem hefur leitt til talsverðs vafa bæði fyrr og síðar, þ. e. leiðbeiningarskyldu dómara. Um þetta er nú ákvæði í 114. gr. einkamálaganna, þar sem segir: „Auk þess er dómara skylt að leiðbeina hverjum ólöglerðum manni, sem ekki gerir sér atvinnu af málflytningum, bæði um formshlið máls og efnis, eftir því sem dómara virðist nauðsyn til bera“. Það er erfiðleikum bundið að samræma að vera dómari í máli og ráðunautur aðila, en um langt skeið hefur engu að síður þótt nauðsynlegt að hafa í lögum ákvæði um leiðbeiningarskyldu. Eftir að auðvelt varð að ná til lögmanna í stærri bæjum, er vafasamt, hvort þessi skylda á rétt á sér þar, en hún er þó enn í lögum sem fyrr segir. Lög-réttur munu einkum koma saman í Reykjavík og á Akureyri, þar sem unnt á að vera að fá lögmenn til að annast málflytning, svo að rétt er, að vikið sé frá reglu einkamála. Er þess vegna lagt til, að aðalreglan verði sú, að dómendur í lögréttu hafi alls ekki leiðbeiningarskyldu, en þó er sagt, að frá því séu undantekningar, þegar hættu er á verulegum réttarspjöllum. Þá skal dómari, sem ekki dæmir í málinu, eða lögréttustarfsmaður, sem ekki er dómari, veita leiðbeiningarnar.

Um 47. gr.

Í 47. gr. eru ákvæði um meðferð formsatriða, sem gætu leitt til frávisunar máls. Er hér stuðst við 108. gr. einkamála, 124. gr. laganna um meðferð opinberra mála og 48. gr. hæstaréttarlaganna. Ekkert segir um, að skylt sé að hafa málflytning um frávisunarkröfu, enda fer það eftir atvikum, stundum nægir að bóka kröfur eftir stutt orðaskipti á dómþingi. Heimilt er hins vegar að mæla fyrir um formlegri flytning.

Um 48. gr.

Í 1. málsg. 48. greinar eru aðilar að mestu látnir ráða því, hvort máli er frestað til gagnaöflunar. Einnig má að sjálfsögðu fresta máli til sátta, þótt ekki sé þess getið, og fresta yrði máli, ef veruleg tóf hefur orðið á því, að dómsgerðir úr héraði séu afgreiddar. Tekið er fram skýrum orðum, að dómara geti synjað um frest ex officio, ef mál hefur dregist úr hófi.

Í 2. málsg. 48. greinar er vikið að einhverju mesta álitamáli í réttaritari, verka-skiptingu dómara og aðila (lögmanna). Sagt er, að í einkamálum skuli aðilar ráða málsástæðum og sönnunum, og er þetta í samræmi við meginefni hinnar svokölluðu málsforræðisreglu (þingunarreglu). Þá segir, að í opinberum málum gildi hið sama að því er varðar handhafa ákærvalds, en í því felst, að dómari á ekki í lögréttumálum að hafa frumkvæðisskyldu um rannsókn atriða, sem ætla má að kanna þurfi til að sanna sekt sökunautar. Hins vegar þykir ekki unnt að fella niður slíka frumkvæðis-skyldu varðandi þau atriði, sem ætla má, að verði sökunaut hagstæð, svo að hin svonefnda ákæruregla verður ekki í hreinni mynd innleidd, ef frumvarpið verður lögfest. Þau lög gilda nú hér á landi, að sökunautur, sem játar á sig afbrot, verður ekki dæmdur á grundvelli þeirrar játningar einnar saman, og er hvorki lagt til, að þessu verði breytt, né heldur treyst á frumkvæði sökunautar eða verjanda hans um upplýsingu máls. Þess er að geta, að ekki segir í 48. gr. 2. mgr., að aðilar hafi for-ræði varðandi réttarreglur, sem beitt er. Ætlast er til þess, að farið verði eins og tíðkast hefur eftir þeirri reglu, að dómurum beri að heita gildandi réttarreglum, þó að þær séu ekki nefndar eða ekki rétt skýrðar og tilgreindar af hálfu aðila. Að því er þær varðar er málflytningur því til leiðbeiningar og flýtisauka, en hefur ekki takmarkandi áhrif á störf dómenda. — Ekki er öll sagan sögð með þessu. Þó að aðilar ráði málsástæðum og framlagningu sönnunargagna hefur lengi tíðkast, að dómara skuli hafa nokkurt frumkvæði og benda á það, sem þeir telja að þurfi að upplýsa. Erfitt er að orða nákvæma reglu um, hversu langt skuli ganga í þessu efni, en hér segir, að dómendur skuli fylgjast með máli og gefa bendingar.

Um 49. gr.

Í 49. gr. segir fyrst, að mál skuli að jafnaði flutt munnlega, en þó megi ákveða skriflegan flytning, og er þetta í samræmi við gildandi reglur bæði í héraði og Hæsta-rétti.

Í 2. mgr. 49. gr. eru settar fram reglur um tilhögun málflytninga, og er þar ekki heldur um veruleg nýmæli að ræða. Ætlast er til, að hver lögmaður tali tvívegis. Ef hann er fyrir fleiri aðila en einn verður hann líka að sæta því að tala aðeins tvisvar alls. Ef lögmennt eru fleiri en einn fyrir sama aðila, verður að ætla að gefa beri lögmenntum hans orðið tvívegis, en þeir ráði því, hvernig þeir skipta verkum í hvort sinn. Getu því ræður fyrir þennan aðila orðið fleiri en tvær alls, en loturnar þó aðeins tvær. Ef aðili er sjálfur á dómþingi og vill tala, en þó ekki taka flytning málsins í sínar hendur, má hann tala einu sinni, þegar lögmaður hans eða lögmennt hafa lokið ræðum sínum, og er þetta hið sama og nú er. Þó getur dómformaður leyft aðila að tala fyrr á þingi, ef þess þykir vera þörf.

Um 50. gr.

Í 50. gr. eru ákvæði, sem að mestu eru í samræmi við ákvæði í IX. kafla einkamálaganna, 117. gr. laganna um meðferð opinberra mála og 56. gr. hæstaréttarlaganna. Reynt er að hafa nokkru skýrara orðalag um heimild dómara til að byggja á atvikum, sem koma fram í skjölum en ekki í málflytningu og um það, hvenær skuli endurupptaka mál að frumkvæði dómara eftir flytning þess. Hér er um veruleg lögfræðileg álitæfni að ræða, en byggt sem fyrr segir á því að mestu, sem önnur lög hafa að geyma um þau.

Um 51. gr.

Í 51. gr. eru ákvæði um fundi dómara, og eru þar nokkur nýmæli. Í fyrsta lagi er tekið fram það sem sjálfsgagt er, að dómara fundi fyrir dómstöku megi halda, enda er það oft gert, þótt ekki sé þess getið í gildandi lögum. Þá er í 2. mgr. fjallað um fundi dómara, eftir að mál hefur verið flutt, sbr. 52. og 53. gr. hæstaréttarlaganna. Nokkur fræðilegur vafi hefur verið um meðferð máls, ef ágreiningur er með dómurum, t. d. þannig, að þeir eru sammála um niðurstöðu en ekki forsendur eða sammála um, að dæma skuli refsingu eða bætur, en ekki sammála um hver refsing skuli vera eða hve háar bætur skuli dæma. Hér er leitast við að skera úr um þetta og 216. gr. dönsku réttarfarslaganna höfð að fyrirmynd að því er refsíákvörðun varðar. Eðlilegt er, að um dómara fundi sé stuttlega getið í gerðabók, en ekki gert ráð fyrir, að um mál sé annað bókfært eftir dómstöku en dómarnir sjálfir ásamt sérákvæðum í málum. Þá er það nýmæli í niðurlagi 51. gr., að dómara geti látið bóka stuttar athugasemdir í þingbók, þegar dómur er kveðinn upp. Með því getu þeir gefið til kynna, að þeir hafi haft sérstakar athugasemdir að gera, sem þeir hafa þó ekki talið ástæðu til að láta koma fram í sérákvæði. Verður að telja þetta nægilegt oft og tíðum.

Um 52. gr.

Í 52. gr. er vísað til annarra laga um það, hvað dómur getur fjallað um. Skráðar reglur um þetta eru í 193. gr. einkamálagaga (t. d. um beitingu dagsekta, ekki má skírskota til sannana eða atvika, sem síðar kynnu að koma fram), sbr. 166. gr. laga um meðferð opinberra mála.

Um 53. gr.

Í 53. gr. segir, að forsendur skuli ekki fylgja úrskurðum lögréttu, og er þetta nýmæli. Smám saman hefur tekið að tíðkast, að forsendur úrskurða séu langar. Þó fjalla úrskurðir oftast um aukaatriði, venjulega réttarfarslegs eðlis, og er tímatöf, er leitt getur af samningu úrskurðar, ástæðulaus yfirleitt og oft til óhagræðis. Bent skal á, að dómari getur látið athugasemdir sínar fylgja, þegar mál er kært til Hæstaréttar, sbr. 27. gr. hæstaréttarlaga. Ætti þetta ákvæði að vera nóg til að sjónarmið lögréttanna komist að, þegar þau skipta máli.

Um 54. gr.

Í 54. gr. er mælt fyrir um form dóma, og skulu þeir eins og nú skiptast í forsendur og dómsorð. Í greininni eru ekki mikilvæg nýmæli. Þó verður skylt að geta jafnan helstu lagaraka aðila, en svo er ekki nú í opinberum málum.

Um 55. gr.

Í 55. gr. segir m. a., að saksóknari skuli annast um birtingu dóma í opinberum málum. Það er nýmæli, þar sem dómarrar í héraði annast þetta nú, sbr. 167. gr. laga um meðferð opinberra mála. Nú annast héraðsdómarrar einnig birtingu hæstaréttar-dóma.

Um 56. gr.

Í 56. gr. segir, að almennar reglur gildi um réttarverkanir lögréttudóma, sbr. einkum 195. og 196. gr. einkamálalaga og 168. gr. laga um meðferð opinberra mála. Í 2. mgr. er nýmæli um leiðréttingar að ósk aðila á frásögn í forsendum dóms um málavexti og lagarök. Ætlast er til, að þetta gildi aðeins um ummæli aðila eða lög-manna þeirra, en ekki um ályktanir dómenda um ágreining um atvik. Fyrirmynd þessa ákvæðis er 221. gr. 2. mgr. dönsku réttarfarslaganna. Frestur til að beiðast leiðréttinganna er hafður jafnlangur hinum almenna áfrýjunarfresti. Rök fyrir því að hafa slíka leiðréttingarheimild eru þau, að frásögn sú, sem til greina kemur að leiðrétta, er frá aðilum og því réttlæt看legt, að þeir geti komið að breytingum, ef um misskilning dómenda er að ræða. Þó að í ljós kynni að koma, að þessi misskilningur gæti haft áhrif á ályktanir dómara í forsendum eða á dómsorð, verður breytingum ekki komið við að því leyti nema með málskoti. Loks segir í þessari grein, að um málskot til Hæstaréttar fari eftir lögum um þann dómstól (nú lögum nr. 75/1973), en þeim þarf að breyta, ef þetta frv. verður lögfest.

Um 57. gr.

Í 57. gr. er rætt um ársskýrslur um starfsemi lögréttanna og sagt, að um gerð þeirra fari eftir reglugerð. Ástæða þótti til að hafa í 2. mgr. sérstakt ákvæði um skýrsluskyldu, ef fram kemur beiðni frá dómsmálaráðherra eða allsherjarnefnd á Alþingi, en þær nefndir fjalla nú um dómsmál, þar sem sérstakar laganeindir eru ekki skv. þingsköpum. Ráðherrann og nefndir þessar geta þurft að fjalla um atriði, sem varða starfsemi lögréttanna almennt. Þannig ber ráðherranum að hafa almennt eftirlit með framkvæmd dómsvalds í landinu, og þingnefndirnar geta þurft á upplýsingum að halda vegna tillagna um lagabreytingar. Í greininni segir ekki berum orðum, hvort skylt sé að láta ráðherra og þingnefndum í té upplýsingar um dómsmál, sem fjallað hefur verið um fyrir luktum dyrum eftir 1. mgr. 13. greinar, um atriði, sem fram koma á fundum dómara eftir 7. mgr. sömu greinar, sbr. 3. og 5. mgr. Ekki segir heldur, hvort gefa skuli fyrrgreindum aðilum upplýsingar um þau atriði, sem óheimilt er að birta opinberlega eftir 57. gr. 4. mgr. Yfirleitt ætti ekki að gefa upplýsingar um slík atriði, þótt þess væri beiðst, en lagt er á vald dómenda að meta, hvort sérstakar knýjandi ástæður séu til staðar, er réttlætti slíkt. Mætti hugsa sér, að svo hörð gagnrýni hefði komið fram á meðferð tiltekins dómsmáls, að rétt væri að upplýsa, hvernig stæði á sérstökum tögum vegna langra umræðna milli dóm-ara. Jafnvel gæti hugsast, að almenningshagsmunir réttlættu birtingu nafna, sem ella ætti ekki að gera opinber. Sem fyrr segir verða dómendur að meta þetta hverju sinni, oftast dómsforseti, en ella dómendur í tilteknu máli, sem til meðferðar er, þegar beiðni kemur fram.

Í 3. mgr. 57. gr. er heimilað að fara inn á nýja leið til að kynna almenningi störf dómstóla og til að gefa lögfræðingum tækifæri til að fræðast um starfsemi lögrétt-anna. Í 4. mgr. eru ákvæði um nafnleynd.

Um 58. gr.

Í 58. gr. segir, að endurupptaka geti farið fram eftir reglum héraðsdómstólanna, sbr. XXIII. kafla laganna um meðferð opinberra mála. Þörf er á lagasetningu um endurupptöku einkamála í héraði.

Ákvæði VI. kafla sýnast ekki þarfnast skýringa. Um 60. gr. 2. mgr. má þó taka fram, að ljóst er, að lögréttarnar geta ekki, áður en í þær er skipað, tilnefnt fulltrúa í nefnd skv. 5. gr. Er því gert ráð fyrir bráðabirgðafyrirkomulagi, en aðeins í upphafi, meðan skipaðir eru fyrstu embættisdómarar lögréttanna.